

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / M. te Velde

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **589**

M. te Velde

In gesprek over '1967'

MEDITATIEF **594**

B.C. Buitendijk

Stil voor God

WANDELEN MET GOD **595**

J.T. Oldenhuis

In de wirwar van rituelen

ACHTERGRONDEN **597**

E.A. de Boer

De zin van dit
beschadigd leven

EVANGELISATIE **600**

EN ZENDING

C.J. Haak

Islam: Godsdienst
zonder Goede Vrijdag

WOORD/WEERWOORD **604**

B. Luiten

Eenzijdige verzoening?

WOORD/WEERWOORD **607**

J.W. Maris / F. van der Pol

Voortgaande bezinning
op bijbels schuldbesef

en verder...

Meegelezen / Uit de kerken

IN GESPREK OVER '1967'

In februari schreef ik twee artikelen over de breuk van 1967 en over de 'Open Brief' uit 1966 die daarin een belangrijke rol speelde. Van verschillende kanten werd daarop gereageerd. Een paar kwesties wil ik hier nog eens bespreken. Waren de ondertekenaars van de Open Brief allemaal volgelingen van ds. B.J.F. Schoep? Was het ondertekenen van de Open Brief eigenlijk wel zo'n grote misdaad? Was het niet te tolereren geweest? Had men in de jaren 1967-1969 geen manier moeten vinden om elkaar toch vast te houden? En hoe zit dat vandaag? Langs welke weg zouden de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken elkaar kunnen terugvinden?

Volgelingen van Schoep en Van der Ziel?
Van een Nederlands-gereformeerde broeder, de heer J. Kooiman uit Doorn, kreeg ik een uitvoerige

brief met kritische vragen rond 'de breuk van 1967'. Hij behoorde in 1966 tot de initiatiefnemers voor de Open Brief en verbond er zijn naam aan.



Waren de Open Brief-schrijvers volgelingen van ds. Van der Ziel en ds. Schoep? Volgens de heer Kooiman is dat een mythe, een legende, die in onze kring een hardnekkig leven heeft.

Er waren 24 ondertekenaars naast Schoep. Ze waren zijn volgelingen niet, maar hadden hun eigen overtuigingen. Van de 25 zijn er 19 niet naar de 'synodale' kerken overgegaan. In tegenstelling tot wat vaak gezegd werd, bleven ze van harte 'vrijgemaakt'. Daarom moet het met de legende-vorming rond het 'volgeling' zijn van Van der Ziel en Schoep toch eindelijk eens afgelopen zijn. Aldus de kritiek van de heer Kooiman.

Inderdaad schreef ik in het nummer van 18 februari: 'Men koos er lie-

ver voor om ds. A. van der Ziel en ds. B.J.F. Schoep te volgen dan zich te conformeren aan de koers die de Gereformeerde Kerken in hun eigen generale synode hadden gekozen.'

Wat was de bedoeling? Ik heb bij het 'volgen' van Van der Ziel en Schoep helemaal niet gedacht aan een blindelings en 'dom' volgen van deze twee predikanten. Er was onder de Open Brief-schrijvers variatie, dat is duidelijk. Ze hadden ongetwijfeld ieder hun eigen overtuiging. Het zou inderdaad een vertekening zijn om te suggereren, dat hier slechts een klein groepje 'Schoepianen' aan het woord was, dat wel spoedig met Van der Ziel en Schoep naar de synodale kerken moest verhuizen.

In die geest wil ik er beslist niet over spreken. Bet ging mij in de gekritiseerde passage om iets anders. De Open Brief was een manifest, dat de aandacht trok. Een publiek geschrift, dat de kerken opriep tot een keus. En dat een bepaalde koers aan de kerken wees: 1. anders gaan spreken over de Vrijmaking; 2. meer tolerantie voor afwijking van de belijdenis.

Koers tegenover koers

Toen de synodes die in de Open Brief gevraagde koerswijziging afwezen, stonden de ondertekenaars van de Open Brief (en zij niet alleen!) volgens mij voor een nieuwe keus. Nu ging het er niet om: 'zet ik mijn handtekening onder de Open Brief of niet?' Nu ging het erom: 'heeft de afwijzing van de Open Brief door de meerderheid van de kerken mij iets te zeggen of niet? Is er ook aanleiding om mijn instemming met die brief alsnog terug te nemen, of niet?'

Laat men goed begrijpen, ik zeg daarmee niet, dat de meerderheid of dat een synode altijd de waarheid in pacht heeft. We weten wel beter. Maar de uitspraken van de synodes van 1967 en 1969 waren niet niks! Ze hebben de rederingen van de Open Brief getoetst en ver-

oordeeld en met uitvoerige argumentatie weersproken. Toen er zulke uitspraken op tafel lagen, was er voor de ondertekenaars alle reden zich af te vragen: 'zitten we wel op goed spoor?' Er was voor ieder reden om zijn handtekening onder de Open Brief te heroverwegen. Om inhoudelijker redenen, of desnoods dan maar terwille van de eenheid in de kerk.

In die situatie kozen de ondertekenaars vóór de koers van mensen als ds. Van der Ziel en ds. Schoep.

Daarmee heb ik niet willen suggereren, dat zij hun simpele volgelingen waren. Maar die twee namen stonden elk voor een bepaalde visie. En voor een duidelijke mamroute.

Bij ds. Van der Ziel ging het om de visie, dat er onder ons veel te hoog over de Vrijmaking en te negatief over samenspreking met de 'synodale' kerken werd gedacht. En bij ds. Schoep leefde bovendien de gedachte, dat er een veel ruimer oecumenisch samengaan mogelijk moest zijn met andere christenen.

Hij wilde uitstijgen boven het klein-vaderlands gedoe, het binden aan historische gereformeerde belijdenisgeschriften. En hij vroeg concentratie op de wezenlijke eenheid in Christus. Dat was (bij alle onderling verschil in uitwerking) de hoofdstrekking van de Open Brief. Men kan ook andere namen noemen natuurlijk. Maar ik noemde Van der Ziel en Schoep, omdat hun opvattingen in de kerken algemeen bekend waren. Voor zulke opvattingen zijn de Open Brief-schrijvers het ook na 1966 blijven opnemen. Ze sloten zich tegenover de besluiten van de generale synodes aan bij exponenten van de oppositie als Van der Ziel en Schoep. Niet alsof die zulke grote leiders waren. Ook niet bij hen in hun gang naar de synodale kerken. Maar wel bij de opvattingen waar zij belangrijke woordvoerders van waren en die door de kerken veroordeeld werden. En dat blijft ons dwars zitten. Voor mijn part vergeten we allemaal de namen van Van der Ziel en

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8285
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 86,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191



Schoep. De ondertekenaars hebben er zelf voor **gezorgd**, dat die **namen** aan de Open Brief zo nauw verbanden **raakten**. Maar als we die mogen **vergeten**, dan blijft nóg de **vraag**: waarom? Waarom heeft men in de beslissende **confrontatie** de **koersbepaling** van de Open Brief zwaarder laten **wegen** dan de **koersbepaling** van de Gereformeerde Kerken?

Me dunkt dat het antwoord moet zijn: **men was er van harte van overtuigd**, dat de oppositie tegen heersende meningen in de vrijgemaakte kerken **hóóg** nodig **was**. Geestelijk nodig. **Van Godswege** nodig. En **men** was door de **bestrijding** van deze oppositie **die** de synodes **gaven**, niet overtuigd. Hier stond en **staat overtuiging tegenover** overtuiging. Op dat niveau zal ook het gesprek steeds weer **gevoerd moeten** worden.

Tolerantie voor de Open Brief?

Ik stelde de vraag: hadden de ondertekenaars niet veel kunnen bijdragen aan **&** vrede in de kerken, door hun Open Brief uit de **discussie te nemen**? Die vraag kun je **uiteraard ook** omkeren. De heer Kooiman doet dat ook. Hij vraagt mij: hadden de kerken de Open Brief niet kunnen tolereren?

Dat is een vraag die we onder ogen **moeten** zien. Is het oordeel van de synodes over de Open Brief niet te hard geweest? Werden er in die brief niet dingen in gezegd, die de moeite van het overwegen waard waren? **Of** die in ieder geval te verdragen **waren**?

Volgens de synodes van 1967 en 1969 was hier op een tweetal **centrale** punten een niet te **aanvaarden** stellingname. Dat oordeel vind ik nog steeds overtuigend. Het is niet **zo**, dat de inhoud van de Open Brief enkel en alleen verkeerd is. Ik zal ook niet beweren, dat je met elk argument en **elke** zinsnede uit de oordelen van de synodes over de Open Brief moet instemmen. We moeten oppassen voor een be-

nadering, alsof **een synodebesluit** eerst 100% onaanvechtbaar moet zijn voordat je er **mee** in kunt stemmen. En **evengoed** voor de **mening**, alsof **een broeder eerst** 100% fout moet zijn, voordat hij mag worden veroordeeld.

Maar **het** gaat nu om de **hoofdpijnen** van wat er in de jaren zestig aan de **hand was** in onze kerken: de taxatie van de Vrijmaking **en** de binding aan de **belijdenis**.

De Vrijmaking

Het punt van de Vrijmaking aller-eerst. **Was** het tolerabel, dat van een **Vrijmakings-ideologie** werden beschuldigd al diegenen in de kerken die de **Vrijmaking** beschouwden als reformatie **van & kerk**, als een handelen naar **art. 28 NGB**? De Open Brief-schrijvers **noemden zo'n kijk** op de Vrijmaking **'religieus zeer gevaarlijk'**.

Op **zichzelf is m'n** visie wel te tolereren. Als **iemand** dat voor zichzelf zo vindt, **dan** staat de kerk heus niet klaar om er een veroordeling over uit te spreken. Maar **het** wordt anders als men daar in een publiek manifest de kerken mee **aanklaagt**. 'Religieus gevaarlijk' stond er. Men vergeleek het ook wel met het **'Judaïsme'**. En meer dan eens was er de grievende beschuldiging aan verbonden, dat echt vrijgemaakte mensen hun vertrouwen **vaak** meer stelden op de ware kerk dan op **Christus**.

Dat waren geen kleine woorden **w** geen **geringe** aanklachten! Daar maakte men het eendrachtig samenleven in de kerk **wel** moeilijk mee. Zeker omdat het **voor** een groot deel ambtsdragers waren die zulke taxaties uitspraken. En die **broeders verbonden** er ook daden aan. Ze riepen **algemeen** de kerken op om ds. A. van der Ziel en zijn **Tehuis-gemeente** te blijven erkennen en steunen. En dat **tegenóver** de **kerke**-raad van Groningen-Zuid en de uitspraken van de **meerdere** vergaderingen. Zo trokken ze een scheur. Kun je zulke dingen tolereren in de kerk? Zolang het bleef bij een per-

soonlijke mening wel. Maar **toen** die mening agressief werd uitgedragen en in daden omgezet, toen moesten de kerken daar wel ter wille van de vrede en de eenheid en de **goede** koers **op** reageren. Zij hebben getoetst, of hier inderdaad een profetische boodschap naar de kerken toe **kwam**, die ze niet **mochten** verwerpen, maar ter harte moesten nemen. Het antwoord was negatief. En de volgende stap was: aan **dit optreden** een halt toeroepen. Kon het anders?

Binding aan de belijdenis

Het andere punt was: het functioneren van de belijdenisen van het **ondertekeningsformulier** voor ambtsdragers. De verdedigers van de Open Brief vragen steeds weer: waarom zou je geen vragen mogen stellen over de binding aan de **belijdenisgeschriften**? Daar hoefde de synode van 1967 toch niet zo hard **op te** reageren?

Ja, dat zal waar zijn: **vragen** mag je stellen. Maar **dan** moet je vervolgens ook in **zulke belangrijke kwesties** als binding aan de belijdenis met een aanvaardbaar antwoord komen. **Sinds wanneer** stellen we elkaar **vragen** alleen maar om vragen te stellen? De Open Brief-schrijvers hebben ieder **voor** zich diverse **antwoorden** gegeven. Ze **verklaarden** bijvoorbeeld, dat ze beslist en hartelijk met de belijdenisinstemden.

Maar dan zeilden ze **toch** precies om het **fijne** punt heen! Dat **was** ook het frustrerende **van** al die verklaringen. Want het **ging in &** Open Brief helemaal niet om de vraag: stem je nog in met de **belijdenis af niet**? Maar het **ging erom**: hoe moet die **binding** gehanteerd worden? **Dáár** waren de **schrijvers** ontevreden over. **Dáárin wilden ze** de kerken een andere koers **laten** inslaan. Concreet bijvoorbeeld: mocht iemand als ds. **Telder** in Brede de vrijheid **houden** om in eigen gemeente **van zondag 22 H.C.** af te wijken of niet?

Het pleidooi van de Open Brief en



van de verdedigers ervan is (hoe verder ook ingevuld) toch altijd dit: laat er wat meer tolerantie zijn voor afwijkingen van de belijdenis. Als iemand zich op een 'ondergeschikt' punt niet houdt aan de belofte van zijn ondertekeningsformulier, **laát** hem dan die vrijheid. De Open Brief was daarmee een publieke en krachtige poging om onze kerken een wat andere koers te doen inslaan op hei punt van de binding aan de leer van de Schriften, die in de belijdenis is samengevat. Een andere koers dan die tot dan toe onder ons als noodzakelijk en gereformeerd was aanvaard. Was zo'n roep om meer ruimte toelabel? Moesten de synodes van 1967 en 1969 daar nu zo hard op reageren? Dan zeg ik net als bij de kwestie van de Vrijmaking: als het om een persoonlijke overtuiging gaat, dan kun je die in de kerk best verdragen. Je hebt er af en toe eens een gesprek over. En verder speelt het geen rol.

Maar de Open Brief ging in de situatie van de jaren zestig de beoogde meerdere ruimte bevechten met een publiek manifest. En een deel van de ondertekenaars distantieerde zich in publikaties en in kerkelijke vergaderingen van uitspraken die door synodes ter handhaving van de leer waren gedaan. Men wilde uitdrukkelijk in het kerkverband een plek hebben voor kerken die een ruimere hantering van de belijdenis in praktijk brachten.

In die situatie hebben de kerken gezegd: 'Nee, op die weg gaan wij geen stap mee. Wie op zo'n manier de binding aan de belijdenis problematiseert en disputabel stelt en veruimt, kan in onze kerkelijke samenleving niet onveroordeeld blijven'. Dat was bescherming van de vrede en de eenheid in de leer.

Was dat intolerant?

Maar wat konden de kerken anders? De Open Brief-schrijvers hadden uitdrukkelijk om een keuze gevraagd! Ze nepen de kerken op om kerk te zijn op wereldniveau. In de synodes van 1967 en 1969 hebben de kerken het antwoord daarop ge-

geven. Ze zeiden er 'nee' tegen. Hoe pijnlijk ook, vanwege de diepe meningsverschillen was het op dat moment een noodzakelijke reactie. De binding aan de leer van de Schriften is te belangrijk om een ongeoorloofde verzwakking van die binding vrijuit in de kerken te laten propageren.¹

Was er een weg?

Maar was er dan geen weg geweest om de spanning en onenigheid op te lossen? Hadden we in de jaren zestig elkaar niet op een of andere manier kunnen vasthouden?

Dat zijn vragen die me dikwijls bezighouden. Je bestudeert, hoe het allemaal k gegaan. Maar je probeert dan toch ook altijd te bedenken, hoe het eventueel anders had gekund. Je zoekt achteraf nog openingen.

Juist daarom heb ik in mijn &elen eerder dit jaar nadrukkelijk aandacht gevraagd voor het beding van november 1967 van dr.

C. Trimp en het beding uit het voorjaar van 1969 van dr. J. Douma.

Dezer dagen las ik nog eens de reacties daarop in het blad Opbouw van die tijd. De overbruggingspogingen vonden daar over het algemeen geen hartelijk onthaal. Waar om was toch het water te diep? Wat zou het fijn geweest zijn, als men elkaar op m'n beding had kunnen vinden!

Ik wil daar nog wel iets aan toevoegen. De voorstellen van Trimp en Douma werden door hen op persoonlijke titel gepubliceerd. Achteraf denk je dan: hoe zou het zijn gelopen, als m'n beding eens van een synode was uitgegaan? Dus niet alleen maar afwijzingen en veroordelingen formuleren, maar ook rechtstreeks een appel doen en positief aangeven, op welke basis er wél overeenstemming mogelijk is.

Of zoiets resultaat zou hebben gehad, kun je achteraf nooit meer zeggen. Het zou wel het voordeel hebben gehad, dat uitdrukkelijk van de kant van de kerken een aanbod tot vrede en eensgezind samenleven op tafel had gelegen, met méér

kracht en betekenis dan de bedingen van Trimp en Douma hebben gekregen.

Is er een weg?

Na de vraag 'Was er een weg?' komt altijd de vraag: 'Is er een weg?' Wij zitten immers aan het verleden niet vastgebakken. Wij zijn geen kerken in de ban van het verleden. Met nog eens weer schrijven over de Open Brief en wat er verder volgt zijn we dan ook bepaald niet klaar. We zullen ook over het heden moeten praten. Wat kunnen we vandaag doen om de eenheid te herstellen?

Men heeft van de Open Brief wel gezegd: 'die kan van ons de kachel in'. Op zichzelf is dat waar. Aan zo'n brief hangen onze keuzes niet. Maar telkens blijkt, dat die Open Brief echt wel een representatief document is geweest. Daarin werden grondovertuigingen geformuleerd, die nog steeds in de Nederlands Gereformeerde Kerken prominent zijn. En die overtuigingen gaan heus niet zo maar méé de kachel in!

We zullen dus niet moeten blijven staan bij analyses van de Open Brief. Het is vruchtbaarder om over de achterliggende overtuigingen met onze Nederlands-gereformeerde broeders en zusters door te spreken. We konden met elkaar in de jaren zestig kerkelijk op een gegeven moment niet verder. Terwijl we in veel opzichten toch dicht bij elkaar stonden. Dat blijft een bijzonder pijnlijke plek in ons kerkelijk leven.

Is er een weg tot herstel? Die moet w toch zijn?! Waar wij de Here aanroepen om zijn genade, waar wij ons willen stellen onder de leiding van zijn Geest en waar wij bereid zijn om ons aan elkaar te geven, daar moet toch een weg tot hereniging zijn?

Belijdenis en kerkorde

Als we ons tegen de achtergronden van de jaren zestig tot de hoofdza-



ken **beperken**, dan zullen we naar **mijn** overtuiging op twee punten vooral een begaanbare kerkelijke weg moeten vinden:

1. De binding **aan** de **belijdenis**. De Nederlands Gereformeerde Kerken mogen ons aanspreken op mogelijk confessionalisme. Als ze bij ons een overdreven binding aan de drie **formulieren** van eenheid signaleren en als wij de belijdenis **soms** **krampachtig** hanteren alsof het bijna hetzelfde is als Gods Woord, dan mogen ze ons dat aanwijzen en ervoor waarschuwen. Als dat de duidelijkheid en de eenheid **dient**, dan mogen ze m.i. van onze kerken een nadere verklaring vragen over hoe de belijdenis nu wel en niet dient te functioneren in het **kerkelijk** samenleven.

Wij **van** onze kant **kunnen** m.i. van de Nederlands Gereformeerde Kerken vragen, dat zij zich bereid **verklaren** om aan de belijdenis gebonden **te zijn** op de wijze die de Gereformeerde Kerken vanouds hebben gekend. **Onbekrompen**, maar ook ondubbelzinnig. **Dat** zal dan m.i. zijn **toespitsing** vooral **moeten** vinden in een duidelijke afspraak: a. dat **niet** een individuele **predikant** of een plaatselijke **kerk** beslist over afwijkingen van de leer; b. dat er in de kerken geen vrijheid bestaat **om** opvattingen uit te dragen die door de **kerken** in haar vergaderingen zijn afgewezen.

2. De binding **aan een gereformeerde kerkorde**. De Nederlands Gereformeerde **Kerken** mogen onze kerken **aanspreken** op mogelijke **tendenzen** van centralistisch denken, op formalistisch handelen en op een elkaar **onnodig** binden aan **menselijke** verordeningen en regels. Zij mogen daartegen goede waarborgen vragen.

Wij kunnen van onze kant m.i. de Nederlands Gereformeerde Kerken bevragen over de kerkrechtelijke koers die ze in hun 'Akkoord van kerkelijk samenleven' hebben gekozen. Die wijkt immers op een aantal punten af van de **klassieke gereformeerde kerkorde**. De Nederlands Gereformeerde **Kerken** zien

ten onrechte het **risico** voor hiërarchie en ontsporing uitsluitend in de meerdere vergaderingen en in gemeenschappelijke regelgeving liggen. Daarom hebben ze in het AKS voor de plaatselijke kerken een vrijheid gecreëerd die onvoldoende bescherming biedt **tegen** plaatselijke **verkeerdheden**.

Wij zouden de Nederlands Gereformeerde Kerken m.i. **moeten** vragen terug te keren tot de **bepalingen** van de **gereformeerde kerkorde**, waarin een evenwichtige verhouding is tussen plaatselijke vrijheid en gezamenlijke gebondenheid.

Als we op deze hoofdpunten overeenstemming kunnen bereiken, dan zal dat m.i. sanerend op de verhoudingen inwerken. **Dan** wordt ook **vanzelf** wel duidelijk, in welke andere kwesties er nog bespreking en overeenstemming **moet** komen.

Genade

Wat in het verleden is gebeurd, heeft tot **op** vandaag invloed. Wat in de jaren zestig is gebeurd, is nog lang niet uitgewerkt. Dat **merk** je, zo vaak je weer met elkaar over de gebeurtenissen **van** toen in **gesprek bent**.

Maar gelukkig, de geschiedenis is **niet** de hoogste macht en heeft niet het beslissende woord. Boven de geschiedenis regeert de **God** van de geschiedenis. En onze God is een **God** van genade. Van die **genade** willen christenen leven. Ze mogen elkaar daarom tekens **weer** met **nieuwe** moed in de ogen zien.

Laat ons gebed opgaan tot **Hem** die **rijk** is aan ontferming. En laten we **Hem** smeken om **herstel** van een breuk, **die** wel diep is, maar waarin **Hij** **genezing** kan **schenken**. Hij zij ons **genadig**.

¹Op verschillende kerkrechtelijke aspecten uit de conflicten van de jaren zestig hoop ik te zijner tijd nog eens terug te komen. Dan hoop ik ook in te gaan op vragen als: 'Zijn kerkordelijke regels niet misbruikt?', 'Waren een wegroeping van onder de leiding van een kerkeraad en een buitenverbandstelling van een kerk door de classis niet feitelijke massa-excommunicaties?' en 'Is aan mensen niet dikwijls een keus opgedrongen, die ze niet wilden maken?'

uit de kerken

Beroepen te Amersfoort-West: J. Boersma te Harderwijk; te Axel en te Lelystad: C.J. Harryvan te Lemele/Lemelerveld; te Barendrecht: kand. W. Dijksterhuis te **Kampen**; te **Bedum**: E. Heres te Assen-Noord; te Groningen-Zuid E. Heres te Assen-Noord.
Bedankt voor **Ureterp** en Zuidhorn: A. de Snoo te Middelburg.
Beroepbaar gesteld door de classis **Kampen**: J.A. **Roose**, **Hofstraat** 51, 8261 BW **Kampen**, ☎ (05202) 2 37 62; door de classis **Hardenberg**: J.Th. Rozemuller, **Kosterskamp** 81, 7683 VZ **Den Ham**, ☎ (05495) 24 39.

Adreswijzigingen e.d.

Buitenpost * **Scriba**: G. de Jonge, **Ruiterstraat** 26, ☎ (05115) 4 35 67, het postadres blijft: Postbus W, 9285 ZW.

Haren * **Predikant**: J.W. Boerma, ☎ (050) 34 06 17.

't Harde * **Diensten**: vanaf zondag 16 april jl. vangen de diensten aan om 9.30 en 15.00 uur.

Noordburgum * **Boekhoudster**: mevr. F.M. van Wieren-Schuurman, **Marijkepaed** 32, 9257 VC, ☎ (05110) 7 53 57.

Nunspeet * **Diensten**: vanaf zondag 23 april jl. vangen de diensten aan om 9.30 en 17.00 uur en worden gehouden in het dorps huis, **Dr. Schutlaan** 1.

Siegerswoude-Frieschepalen * **Scriba**: R. v.d. Wier, **Haarsterweg** 48, 9363 VE **Marum**.

Voorthuizen-Barneveld * **Boekhouder**: **Schaepmanhof** 1, 3771 XW **Barneveld**.

Winschoten * **Diensten**: vanaf zondag 16 april jl. worden de erediensten gehouden in de 'Vredekerk', **Burg. Venemastr.** 7a.

Ver. v. Geref. Studenten te Delft * **Bestuur**: J.M. Linde, praeses; J.J. Barnhard, abactis; A.J. Voogt, **fiscus**; H.J. Feddes, assessor. Abactiaat: Postbus 3079, 2601 DB, ☎ (0150) 13 70 30.



Ik had gedacht: ik wil mijn wegen bewaren opdat ik niet zondige met mijn tong;

Ik wil mijn mond met een muilband bedwingen, zolang de goddeloze voor mij staat.

Ik ben verstomd, ik doe mijn mond niet open, want Gij zelf hebt het gedaan.

Psalm 39 : 2, 10 (MG-vertaling)

Hoogmoedig zwijgen

Is God wel **eerlijk**? Waarom overkomt mij **dat** lijden? Waar is mijn ziekte goed voor? Vragen waarmee we **kunnen** worstelen. Zonder ze **nog** uit te **spreken**. We **mogen** niet opstandig zijn. We houden ons groot tegenover de **andere** mensen. Zeker tegenover de **ongelovigen**. Die zouden **kunnen** spotten: Waar is nu jouw God? Voor het oog heb ben we **vrede** met de **toestand**. Maar **van** binnen kookt het. Het **kan** zomaar **tot** een uitbarsting komen van **verwijten** aan Gods adres. Zo bleef ook David krampachtig **zwijgen**. Niet **toegeven** dat hij het **niet aankan**. Totdat hij het niet meer kan uithouden. **Hij** moet **spreken**. Hij gaat in **zijn** nood naar God toe.

Ootmoedig zwijgen

Ik ben verstomd, ik doe mijn mond niet open. Opnieuw zwijgen. **Maar** anders dan eerst. In vers 2. Nu erkent & psalmist voor de HERE de **vergankelijkheid** van zijn leven. Wat is de **mens**, dat hij kritiek zou leveren op Gods handelen met hem? De psalmist is **niet meer** op-

standig. Zijn leven wordt niet langer beheerst door de wanhoop. Hij is verder gekomen. **Hij** buigt voor Gods beleid. **Hij** hoopt in **stilte** op Gods uitredding.

Begrijpen we dan alles wat ons overkomt? We krijgen **geen** antwoord op al **onze** vragen. Maar we leren wel **onze** plaats voor God kennen. Als schepsel en **zondaar**. We mogen **ons** laten leiden door God. Rustig en berustend. **Zijn** ziel is **stil** tot God (Ps. 62 : 2, 6).

Hoopvol zwijgen

Ik ben verstomd. Dat wordt ook gezegd van de lijdende Knecht van de **HERE** (Jes. 53). Hij is als een **schaap** dat stom is voor **zijn** scheerders. Het schaap laat **zich** gewillig scheren, ook al **weet** het hoe hard en pijnlijk dat is. De Knecht aanvaardt het lijden als **straf**. Zoals David Gods **recht** heeft **erkend** in het lijden dat over hem kwam. Hij had zijn lijden verdiend. **Toch** bleef **Hij** op de **HERE** vertrouwen. De Knecht – de Here Jezus – heeft de straf op onze zonden gedragen. Hij heeft die niet verdiend. **Toch** zweeg Hij en verzette Hij zich niet. Het **was** geen gemakkelijke **weg**. Maar Hij deed zijn mond **niet** apen. Hij berustte. Meer nog, Hij ging vrijwillig naar de dood. Want Hij **hoopte** op de **HERE**, de God van het leven. Meer dan David, **terwille** van de **zijnen**.

Wat **moeten** we doen, als het lijden ons treft? Er wordt wel gezegd: zet het **toch** van je af. Denk maar aan iets **anders**. Dan **gaat** je verdriet wel **voorbij**. Je **kant** de teleurstelling wel te **boven**. Laat de dingen maar over je komen. Dat is heel **opervlakkig**. Het helpt ook niet echt.

M meditatief

David zegt wat anders: ik ben verstomd, ik doe mijn mond niet open, want Gij zelf hebt het gedaan.

Dat is een diepe belijdenis. Eerst dacht de dichter er zelf uit te **komen**. Hij hield zich groot en sterk. Totdat hij beseft hoe klein en zwak hij was. Toen **riep** hij de **HERE** aan. **Nog niet** in een uitbundige lofzang. Dat hoefde ook **niet**. Maar hij **vond** zijn rust bij God. **Hij** heeft geleerd uit zijn lijden: vertrouwen op God. Hij legde zijn nood voor **Hem** neer. Hoopt op de **HERE**. Kunnen wij dat ook?

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

- 1 ex.: f 3,35
- 2 ex.: f 6,00
- 3 ex.: f 8,65
- 4 ex.: f 10,60
- 5 ex.: f 12,55

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.



IN DE WIRWAR VAN RITUELEN

J.T. Oldenhuis

Rituelen?

Mensen hebben rituelen. Ze hebben ze nodig ook. Vooral in **grens**-situaties, waarin ontredde emoties zich **baanbreken**, gevoelens om uiting vragen, en een zekere vorm van gemeenschappelijkheid onontkoombaar is. Wij gereformeerden hebben vele rituelen **afgeschaft**. Het **woord** alleen al **doet** ons wat excentriek aan, mischien wat rooms of zo. Het heeft de geur van heilige handelingen, wijds gebaren, plechtige momenten en niet begrepen vormen, waar aan een hele gemeenschap zich angstvallig houden moet. Daar zijn we **tegen**. Daar zijn we altijd al **tegen geweest**. En **ook** al zagen we oude rituelen om ons heen in ere gehouden en nieuwe ontstaan, ze zijn nooit helemaal een deel van ons geworden. Intussen zijn er **nieuwe** regels ontstaan, die gewoontes heten, en waaraan wij soms zelfs haast angstvallig gebonden willen zijn. We hebben ze heel vaak heel erg nodig. Regels zijn heel functioneel: ze regelen de voortgang der dingen, ze kunnen gevoelens bemantelen, en ze kunnen de **uitingen** daarvan stileren. We kunnen ze ook gebruiken om zelf op de achtergrond te blijven. Dat hebben we soms nodig voor zelfbescherming. Soms kunnen in één **vorm** vele verschillende soorten van gevoelens worden gegoten en beleefd. **Dat** is weldadig. **Zeker** als we met velen tegelijk **zijn**. Het is een veilig gevoel om te weten van elkaar, dat we allemaal **wel** weten wat er straks gaat gebeuren. Met andere **woorden**: er ontstaat een nieuw stel rituelen, waarvoor we **intussen** vanuit een oude vooringenomenheid tegen het woord die **naam** niet geven.

Wilt u een paar voorbeelden uit de sfeer **van** de overgang van leven naar dood?

'Lijkpredikaties'

We hebben **lijkpredikaties** afgeschaft en in artikel 71 **van de kerkorde** staat nog altijd dat rouwdiensten niet zullen worden belegd, maar we **spreken** wel van een liturgie voor de samenkomst voorafgaande **aan &** begrafenis. We noemen het geen Dienst van **Woord** en Gebed, maar de toespraak eindigt wel vaak met **een** Amen **van de** voorganger, alsof het **een preek** is zoals die op een zondag in een kerkdienst gehouden wordt. We zeggen heel duidelijk dat het geen preek is, maar een meditatie, of een overweging of **een** toespraak, maar we verkondigen wel heel duidelijk Gods Woord. Het is **geen kerkdienst**, maar de volgorde en de afwisseling van de onderdelen van de **samenkomst** lijken zoveel op wat er op **zondag** gebeurt, dat we bijna allemaal spreken **van de 'dienst'**. We beginnen de samenkomst soms heel stijlloos met de aankondiging van een psalm of een lied, maar we voelen **allemaal** dat het begin altijd **zal moeten** zijn een hulp zoeken bij de **Naam** van de HERE die hemel en aarde gemaakt heeft. We stellen de overledenen niet centraal, maar ieder ervaart deze **samenkomst** wel als een soort afsluiting van het leven van juist die persoon. En als er helemaal niets over de overledene wordt gezegd, ervaart iedere **bezoeker** dat als vreemd. We houden ons voor ons gevoel nog **steeds** aan de **bepaling van art. 71 K.O.**, **maar** er gebeurt intussen veel meer dan **onze** vaders van **vlak** na de reformatie ooit voor mogelijk hebben ge-

wandelen met God

houden. En laat ik er geen enkel misverstand over bestaan: ik acht die ontwikkeling zeer terecht. Toch is het goed die oude **bepalingen** nog **eens** te lezen en zich af te vragen wat er achter zat. En het lijkt me ook noodzakelijk om de nieuwe 'rituelen' niet steelsgewijs maar juist heel openhartig te **bespreken** en te aanvaarden. Rituelen zijn pas functioneel als ze bekend zijn en duidelijk.

Buitenkerkelijke begrafenissen

Oude **gereformeerde** synodes schaften de **roomse** gewoonte van de 'lijkpredikaties' af (Dordrecht 1574). Onderdeel van de **roomse** kerkelijke begrafenis **was** uiteraard altijd een gebed voor de **dode**. Daar zat een opvatting achter over de vergeving van de zonden, de **boetedoening**, het vagevuur en de verlossing door Christus, die niet gebaseerd was op de Bijbel. In één adem werd daarbij ook het luiden van de **klokken** genoemd. Het werd beschouwd als een **poging** de boze geesten te verdrijven, en de mensen op te wekken **voor de overledene** te bidden. Maar een afschaffing op synodaal niveau is nog niet zomaar vertaald **naar** de plaatselijke gebruiken. Het besluit moest nog wel een paar keer **worden** herhaald (**bijv.** Dordrecht 1578) en heel merkwaardig lezen we dan de **toevoeging**, dat **in** plaatsen waar de **afschaffing** nog niet helemaal kon plaatsvinden, er een onvoorbereide vermaning moest worden gehouden. Deze moest zich dan duidelijk van een predikatie onderscheiden, doordat ze niet met **gebed** aanving en met dankzegging besloten werd. De vaders zijn **be-**



ducht geweest om **toch weer** langs de achterdeur gedachten aan het **bidden** voor de dode binnen te halen. Dat waren de perikelen der superstitiën. **Ook** de burgerlijke overheid stelde bepalingen op, **die** dezelfde geest ademden: begrafenissen **moesten** in alle eerbaarheid en 'stillichheit' geschieden, 'zonder enige **ceremonien**, die aanleiding geven tot superstitie, **misgeloof** of **ergernis**' (1591, Den Haag). **Toch** stond in oude **kerkboeken** wel een gebed afgedrukt 'Bij de begraafing der **dooden**', dat **ontleend** was aan de liturgie van Johannes à Lasco te **Londen**. Maar in 1581 besluit een Synode dat de **drukkers** opdracht zullen krijgen dat gebed in het vervolg weg te laten. Pas **in 1941 is** het door de **Liturgische beweging** in de Hervormde kerk weer in moderne vorm in een **kerkboek** aangeboden. **Onze kerkboeken** missen een dergelijk gebed. **Dat** houdt **uiteraard** verband met de handhaving van de bepaling over de rouwdiensten (art. 71 K.O.), maar zelfs bij **handhaving** daarvan **zou er toch** nog wel plaats voor een dergelijk gebed in een **kerkboek** kunnen zijn, dat immers ook een aantal andere gebeden bevat **welke** niet bestemd **zijn** voor gebruik in kerkdiensten. De Gereformeerde Kerken in de Nederlanden hebben de begrafenissen buiten de kerk geplaatst. Dat gebeurde in navolging van Genève. De **opmerking** is gemaakt, dat **daarmee** de **begrafenis** tot een **volstrekt** wereldlijke aangelegenheid is **geworden** en de dode 'buitenkerkelijk'. De **voorbeelden** van de **begrafenissen** **stoeten** die gevormd werden bij de teraardebestelling van grote zonen van het land, laten wel zien dat de praal en statie van oude tijden is behouden, maar van begrafenisdiensten wordt niet gesproken. Dat dit in het verleden soms geleid heeft tot **pijnlijk**e excessen van commercialisering en privatisering laat zich verstaan.

Nieuwe ontwikkeling

Intussen heeft zich heel duidelijk,

zeker de laatste tijd, terecht een **ontwikkeling** doorgezet, waarbij de informele pastorale begeleiding is uitgegroeid tot een **min** of meer vast ritueel van wat genoemd wordt **samenkomst** **voorafgaande** aan de begrafenis. **Doorgaans** wordt die juist wel in de **kerk** gehouden. Er **bestaat** geen 'liturgie' voor. Er **zijn** **geen** vastgestelde vormen. De dominee **gaat** voor. We spreken over een dienst. **Maar** het is niet de **kerkeraad** **die** de **samenkomst** belegt. **Soms** speelt de ouderling nog een bepaalde rol. Maar anderen **vinden** dat **merkwaardig**. De organist heeft zijn geheel **eigen** zeer **belangrijke** functie, **minstens zo belangrijk** als in de eredienst op een **zondag**. Gelukkig is het geen kerkdienst: **Een binding** aan de bepalingen die daarvoor gelden zou als een **knellende band** worden ervaren. Toch ervaren velen het als een 'kerkdienst'. De dominee beperkt zich niet tot een onvoorbereide vermaning, integendeel, hij besteedt **uitermate** veel zorg juist aan het woord dat hij daar spreekt. Bij overlegt, als het **goed** is, veel met de familie, hij geeft inspraak voor wat betreft **tekstkeus**, **liedkeus**, en **waarom** zou ook binnen de 'dienst' geen plaats kunnen worden ingeruimd voor degenen die nog een woord wensen te zeggen? En op het graf volstaan we met het lezen van de geloofsbelijdenis en het bidden van het **Onze Vader**. Daar **neemt alles** tenslotte vaak geen tien **minuten** in beslag. We **kennen** geen verdere formules. De gewoonte van het bedekken van de kist met bloemen **achten we** een **teveel** aan verbloemen. Soms blijft de kist halverwege of helemaal boven de **aarde** staan. **De familie** **vertrekt** als eerste en de **echte begrafenis** wordt tenslotte overgelaten aan het personeel van de begraafplaats. Ik denk dat veel gebeurt omdat we het zo gewend **zijn**. **Dus:** volgens het ritueel. Het zou **goed** zijn om eens over deze rituelen na te denken. Ze zijn onmisbaar. Ze **moeten** wel beleefd worden. **Juist** d m krijgen ze hun functie.

Uit de kerken

Intrede

Ds. A.P. Feijen (te Heemse) deed op zondag 16 april jl., in de middagdienst intrede in de gemeente te Hattem.

Eveneens op zondag 16 april jl. deed **kand.** H. Bos te Kampen intrede te Enschede-Noord als missionair predikant op Irian Jaya (docent STM-Boma).

Ds. A. van Houdt te Enschede Noord leidde de bevestigingsdienst in de Noorderkerk, waar ds. Bos in de middagdienst intrede deed. Nieuw adres: Jekerstr. 176, 7523 VT Enschede, ☎ (053) 35 99 39.

Jubileum

Ds. J.F. Wijnhoud 50 jaar predikant

Zondag 16 april jl. was het 50 jaar geleden dat J.F. **Wijnhoud**, emeritus-predikant van de kerk te Den Helder, in het ambt werd bevestigd. Ds. **Wijnhoud** werd op 29 jan. 1917 geboren en op 16 april 1945 te Middelstum in het ambt bevestigd. In 1948 vertrok hij naar Breukelen en van daar in 1952 naar Haarlemmermeer-Oostzijde. In 1956 ging ds. **Wijnhoud** naar Den Helder en diende deze kerk tot aan zijn emeritaat op 1 oktober 1962.



DE ZIN VAN DIT BESCHADIGD LEVEN

E.A. de Boer

De grond van de navolging van Christus 1

Wat is de zin van dit leven? Die vraag wordt gesteld bij *ondraaglijk lijden*, Of het nu over zwaar gehandicapte kinderen gaat of over zwaarzieke mensen aan hun levens einde, de vraag naar de zin ervan dringt zich op. Dat is het lichamelijk en psychisch lijden waarop de politiek en media in Nederland de aandacht richten. Maar óveral ter wereld waar mensen lijden, klinkt de vraag naar het waarom en waartoe op. Diezelfde vraag kan opgeworpen worden bij de **zonde**. Waarom is het zo dat de zonde zoveel kapotmaakt? Mensen dragen de schade door wat hen in hun kinderjaren werd aangedaan, een leven lang mee. Wat is de zin van leven met zonde en schade, **als** er veel niet of nauwelijks in dit leven hersteld kan worden? Waarom is het dat God de schadelijke werking van de zonde toelaat?

De vraag: waarom...?

Op een bepaald punt heeft ook de Heidelbergse Catechismus zo'n waarom-vraag. 'Nu Christus voor ons gestorven is, waarom moeten wij dan nog sterven?' (v/a 42). In die vraag komt een wereld van verdriet aan het licht. Het is de wereld van de 16e eeuw waarin veel mensen jonger stierven dan vandaag. Zuigeling- en kindersterfte was hoog, kraamvrouwen stierven aan complicaties bij de bevalling. En mannen stierven in de vele veldslagen. Bovendien waarde & pest van tijd tot tijd rond en dunde de bevolking van dorpen en steden uit. **Waarom** moeten wij nog sterven?

Die benauwde vraag krijgt geen logisch, maar een troostrijk antwoord. 'Onze dood is geen betaling voor onze zonden, maar alleen een afsterven van de zonden en een doorgang tot het eeuwige leven'. Het is geen logisch antwoord, want het voortbestaan van de dood wordt niet toegelicht of verklaard. Het wordt wel verzacht. Toch treft mij steeds opnieuw de gedachte: eigenlijk wordt de vraag niet beantwoord. Een rechtstreeks antwoord (op de vraag 'waarom moeten wij nog sterven?') zou kunnen zijn: 'omdat de HERE God het zo beschikte dat de dood als laatste vijand zou worden onttroond bij Christus' weerkomst (1 Cm

Achtergronden

15 : 26)'. Maar dan nog vragen we verder: waarom beschikte God het zo dat de zonde, schade en ellende dóórgingen? Kunnen we een reden achter Gods plan vermoeden?

De Catechismus werpt deze vraag in een specifiek verband op, namelijk dat van & betaling voor onze zonden. Daarom wordt eerst geantwoord dat ónze dood beslist geen stukje betaling van schuld is. Wij stellen de vraag naar de zin van leven en sterven in een andere tijd. De denkkaders van onze tijd zijn zo gesecculariseerd dat we de relatie met God soms onbedoeld verzwijgen en naar de zin van óns leven, lijden en sterven vragen. Bovendien is het sterven slechts een deeltje van de bredere vraag naar de zin van honger en armoede, van ziekte, beschadiging en zonde (als we de macht van de zonde al aan de orde stellen). We kunnen de dood, waarop de Catechismus zich concentreert makkelijker naar de rand van ons bestaan verdringen. Immers is enerzijds door de verbeterde gezondheidszorg de dood zo ver mogelijk weggedrongen naar de uiterste grens van het leven. Anderzijds vragen we, meer verwend, naar de zin van allerléi ellende en de kwaliteit van leven.

Op zoek naar antwoord

Het *Schatboek* van Zacharias Urzinus formuleert wél een antwoord op de vraag waarom de zonde (als de oorzaak van de dood) niet weggedaan is. Die 'wordt nog in ons gelaten en allengs vernietigd; opdat wij ons steeds zouden oefenen in boetvaardigheid en gebeden, totdat wij in het toekomstig leven aan Christus volkomen gelijkvormig



gemaakt zullen worden' (Het *Schatboek der verklaringen over de Heidelbergse Catechismus*, vertaling J. van der Haar, Dordrecht (J.P. van der Tol) 1980, I, 317). Ik registreer: in elk geval wordt de zin van de zonde ondervraagd.

Ook christenen stellen de levensvragen vaak breder. We vragen niet alleen waarom de dood er nog steeds is. We vragen ons ook af: waarom moeten christenen nog lijden, nu Christus voor ons geleden heeft? Of laat me het eens zo vragen: waarom heeft God de winst van Christus' overwinning op de dood niet direct omgezet in nieuw leven? Waarom brak wel de eerste Paasdag aan, de grote dag van Christus' opstanding uit de dood, maar niet de laatste, de jongste dag?! Dat is geen ongelovige, seculariseerde vraag. Dat we door de dood heen onze sterfelijkheden onze zondigheid zullen verliezen is geweldig. Maar had God niet bijna 20 eeuwen zonde en ellende kunnen voorkómen door de volle winst uit Christus' lijden te nemen?

Een deel van het antwoord zal zijn: Gods plan is dat de blijde boodschap van Christus' overwinning op zonde en dood de wereld ingedragen wordt. 'En dit evangelie van het Koninkrijk zal in de gehele wereld gepredikt worden tot een getuigenis voor al k volken, en dán zal het einde gekomen zijn' (Matt. 24 : 14). Het *getal* van Jezus' dienstknechten moet vol worden (Openb. 6 : 11). Vanuit de verkiezingsleer denkend zeggen we dan: in de loop van de geschiedenisredt God de mensen die Hij besloten had te redden.

Toch drukt ook dit deel-antwoord ons met de neus op de gevallen *werkelijkheid*. God heeft de winst van Christus' lijden niet direct in de munt van een nieuwe scheping, een verjongde mensheid omgezet. Waarom niet?

De zin van vragen

Wat is de zin van zulke vragen?

Die ligt hierin: dat we gaan nadenken over de zin van het leven van zondaars in een gevallen wereld. Want we kunnen niet om de vaststelling heen: God heeft **kennelijk** gewild dat de geschiedenis van deze gevallen wereld en de levens van ons, aardszondaars door **zouden gaan!** Ik neem de vraag naar het waarom van het sterven op in een breder verband: **van zonde** als last (en even niet als schuld) *mét* alle *gevolgen van de vloek*. Alle gevolgen, zoals zwakte, ziekte, schade, lijden en dood.

Ik *meen* dat deze vraagstelling ons helpt de *diepte* van de *navolging van Christus te* zien. Wortelt de roep tot navolging in de verlossing, of eerst al in de ellende?

1. Het Woord is vlees geworden...

We geloven dat de eeuwige Zoon van God een mens met sterfelijk leven geworden is. Dat drukt het woordje 'vlees' uit. Christus heeft alles op zich genomen, behalve de zonde als daad. Ook de erfzonde heeft Hij als schuld op zich genomen. Hij droeg alleen de smet niet in zich (het enige verschil in menszijn met *ons!*), maar k m wel besmet worden. Hij is niet **alleen** lichamelijk, maar ook psychisch volkomen mens geweest. En dan niet alleen **volkómen** (volmaakt) mens, maar juist **ook** volkomen **méns**. Zo zien we Jezus in het evangelie: Hij heeft in principe dezelfde emoties en verlangens, **behoeften** en driften. Hij kan **moe** en uitgeput raken, bang en vertwijfeld **zijn**. Hij is blij en heeft **verdriet**, Hij leeft **en** zal sterven.

Onze Heiland heeft niet alben aan het kruis de last van onze zonden gedragen, maar **ook in zijn leven** de toom van God getorst. Als Hij ons in de weg van gehoorzaamheid is **voorgegaan**, dan ook in de weg van menselijk leven, vol beproeving en verzoeking. Hij is *de weg gegaan die wij allemaal (eerst mesten, nu) moeten gaan*. Zo is Hij ook door het **sterven** heengegaan. Ja,

plaatsvervangend en daarom oneindig zwaarder. Maar **éerst als mens onder** de mensen. Zo heeft Hij eerst geleden, blies Hij de laatste adem uit en werd Hij ten grave gedragen. Daar bovenop kwam dan nog de last van ónze zonden, de **vólheid** van Gods **toom**.

Dit puur menselijke van Jezus wordt in de Catechismus ook bij opstanding en **hemelvaart** vastgehouden. In Hem hebben en weten we óns vlees in de hemel (*antw.* 49). Het mens zijn van de Zoon van God is in de Catechismus de **grond** onder de voldoening van de **zonden**. Maar de inzet van de uitleiding uit de ellende en de **inleiding** op de verlossing is het **écht** mens zijn (zondag 5-6).

De vraag is alleen of we dit sterke accent op de menselijkheid van Gods Zoon wel genoeg **hebben** verwoord. Het goddelijke domineert in ons denken **en** bewonderen van Jezus. Maar de verwerkelijking van dit **grote** wonder is **toch** dat Gods Zoon **méns** van vlees **en** bloed **gevoord** is. En dat **déze mens** staande is gebleven, de eerste echte Adam! Het 'rechtvaardig mens'-zijn moet het **écht** mens zijn van Jezus **in ons** geloof **niet** verdringen. Zo leefde Hij temidden van verleiding en **vernedering**, van pijn en eenzaamheid óns leven.

2. '...en heeft onder ons gewoond'

Christus heeft niet alleen ons leven doorleeft, maar **ook** met *ons*, zijn medemensen gedeeld. Hij deelde in **hun** ziekten door die hen **af** te nemen. Hij deelde in onze zonden, door voor ons tot zonde te worden (2 Cor. 5 : 21). Zijn strijd met **duivel** en verzoeking hield ook in dat Hij de tegenstander **bij** de mensen vandaan **vocht**. De genezing van bezeten en zieken bewijst het. Hij worstelde met óns **ongeloof** en **kleingeloof**, terwijl Hij met mensen zoals wij **omging**. Hij deelde het lot en het leven van **het volk**. Maar **ligt** in Jezus' eigen **levensperiode** in die eerste **eeuw** dan niet

een eerste antwoord? De vraag naar de zin van het leven laat zich niet zonder Jezus' leven op deze aarde, in onze geschiedenis beantwoorden. Zijn kruis stond in de grond waarop wij staan. Hij is gestorven en opgestaan op deze aarde. Jezus is niet in een buitenaards leven opgestaan! Dat ontsluit een stukje van Gods raad: *Christus wil nu in dit leven dat Hijzelf met ons leefde, overwinnen*. Dat was de wil van zijn Vader toen Hij zelf op aarde leefde. Het is zijn eigen wil nu wij op aarde leven.

3. Zijn leven en ons leven

Christologie en antropologie raken elkaar (na de leer van de voldoening) in de navolging van Christus. Hij heeft de loop van zijn leven op aarde volbracht. Nu is het onze tijd, onze beurt. Betekent het feit dat we leven in onze gebrekkige omstandigheden niet een taak? Een taak om nu, op dezelfde aarde te leven in het spoor dat Christus getrokken heeft? De identiteit van omstandigheden en mens zijn tussen Christus en ons dwingt die vraag met 'ja' te beantwoorden. Ja, het zou een verloochening van Christus zijn om andere (beter, gelukkiger, makkelijker) levensomstandigheden van zijn God te eisen dan Hij had.

Laat me een voorbeeld geven. Hoort het bij de unieke taak van Jezus dat Hij *ongetrouwd* bleef en dat Hij dus zelf *kindeloos* bleef? Ongetwijfeld is dat een deel van zijn zelfverloochening. Ook hierin boog Hij het hoofd voor de wil van de Vader. Maar als God het zo beschikt, kunnen kinderloosheid en ongetrouwd zijn betekenis krijgen: Christus kent uw gemis.¹ De navolging van Christus kan diep gaan. Dus zullen we zijn strijd tegen de zonde in ons eigen vlees op ons nemen. Wij zijn zwakker dan Hij, dat is waar. Maar Hij wil ons een bijzondere kracht schenken. Dat is de kracht van Hem die op eigen kracht onze strijd streed. Laten we, erkennend dat we zondaars zijn, be-

ginnen met de dankbare erkenning hier en nu in zijn Naam te mógen leven. Zo alleen kan je de schade die je aangedaan is, meedragen. Zo kan je met jezelf leven en met je moeilijke kanten. Het is een moeilijke weg, maar Hij is mij voorgaan. Hoe zou ik dan stilstaan, omkijken naar het paradijs en weigeren de hand aan de ploeg te slaan? Zó kan Hij u de kracht geven om het hele leven en, tenslotte, ook het sterven te doorleven.

¹ De vrijwilligheid in ongetrouwd blijven wordt door Paulus in 1 Cor. 7 getekend. Hier benadruk ik het aanvaarden van Gods (kennelijke, gebleken) wil.

Uit de kerken

KORT VERSLAG

van de vergadering van het curatorium van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland d.d. 23 maart 1995 te Kampen

1. De vergadering wordt te 14.00 uur op christelijke wijze geopend door de president, ds. C.J. Smelik. Namens de senaat is de secretaris, prof. dr. J. van Bruggen, aanwezig. Ook wordt de vergadering voor een deel door prof. dr. C.J. de Ruijter bijgewoond voor zaken die zijn taak betreffen.

2. De notulen van de vergadering van 15 dec. 1994 en 23 febr. 1995 worden vastgesteld.

3. Van de ingekomen stukken zijn te vermelden:

a. de brief van prof. dr. K. Veling namens het Comité Internationaal Theologisch Congres inzake de afrekening van de kosten van het congres van Noordwijkerhout, gehouden in 1994. Er is een batig saldo, zodat er geen volledig gebruik behoeft te worden gemaakt van de

toegezegde garantiebijdragen. De financiële commissie zal de afwikkeling verzorgen;

b. de brief van drs. H.W. Rose te Oxford: hij deelt mee, onder dank voor het in hem gestelde vertrouwen, dat hij de benoeming tot tijdelijk docent semitica heeft aanvaard;

c. de brief van de senaat met het verzoek toe te stemmen in de inschrijving van een Zwitserse en een Hongaarse student voor een aanvullende doctorale studie. Gezien de motivatie van deze studenten, wordt het verzoek ingewilligd;

d. de brief van de kerkeraad van Wezep inzake de stage en de samenvoeging van de bestuurlijke deputaatschappen. Een antwoord zal worden verzonden.

4. De vergadering fiatteert het voorstel van de senaat inzake de tijdelijke aanvullende voorzieningen voor het onderwijs van de ambtelijke vakken in de cursus 1995-1996.

5. De vergadering stemt in met het voorstel van de senaat inzake een interim-regeling voor het fungeren van het rectoraat en het secretariaat van de senaat. Deze regeling zal gelden voor de periode 1995-1997.

6. Conform een voorstel van de financiële commissie wordt de regeling van de salariëring van een wetenschappelijk assistent vastgesteld.

7. Dezelfde commissie deelt mee dat naar aanleiding van de watersnood van deze winter, er voor een eventuele ontruiming van de kelders van de bibliotheek een 'rampenplan' zal worden opgesteld.

8. Dankbaar wordt een gift, groot f 2000,-, en een legaat, groot f 10.000,-, aanvaard.

9. De bibliotheekcommissie deelt mee dat de geautomatiseerde catalogus van de bibliotheek aan het eind van de cursus officieel in gebruik kan worden genomen.

10. De volgende vergadering wordt bepaald op 11 mei 1995 te 10.15 uur.

11. Na dankgebed wordt de vergadering gesloten.

A. Kamer,
assessor



ISLAM: GODSDIENST ZONDER GOEDE VRIJDAG 1

C.J. Haak

E evangelisatie en zending

Voor de Islamieten is de vrijdag een bijzondere dag. Joden houden de Sabbath, christenen vieren de Zondag, Islamieten houden vrijdags hun samenkomsten. Ook al is deze dag anders ingevuld dan bijv. de christelijke zondag, toch is het een hoogtepunt in de week. Zo beleven Islamieten veel 'goede vrijdagen'. Op **het** eerste gezicht steekt onze pas-gevierde **éne** Goede Vrijdag daar **maar** schamelijk bij af. Maar wie daarover wil doordenken ontdekt dat de christenen aan die éne Goede Vrijdag genoeg hebben om het hele jaar weer bewust zondag te kunnen vieren. En tegelijk ontdek je dat **onder** die vele vrijdagen van de Islamieten er niet **één** Goede Vrijdag is.

Hoe dat komt en welke gevolgen dat met zich meebrengt heeft dr. J. Bouman, hoogleraar in de Islam- en godsdienstwetenschap in een fijn boekje in kort bestek en zeer leesbare taal uitgelegd. 'Ik zou bijna zeggen een idee voor een (extra of nagekomen) belijdenisgeschenk. Niet om de Islam te promoten, maar wel om bewust christelijk met de Islam om te gaan. Met meer dan 130 moskeeën en 500.000 Islamieten in Nederland is dat geen luxe.

Te meer niet, als we bedenken dat steeds meer serieuze mensen, teleurgesteld in de uitgeholde christelijke moraal, zich vol verwachting tot de Islam wenden. Velen verwachten **van** de Islam een vernieuwing van de **maatschappij** en cultuur in de 21e eeuw. Een uitdaging aan het christendom die wel vergeleken wordt met de strijd tegen de gnostiek van de eerste eeuwen. Reden om o.l.v. Bouman eens dieper op de Islam in te gaan.

1. Bijbelse elementen in de Koran

Het heilige **boek** van de Islam is de Koran. Eén derde **van** de Koran **bestaat** uit gegevens, namen en verhalen uit de Bijbel. Aan de ordening van die gegevens wordt duidelijk dat Mohammed de Bijbel zelf nooit goed gekend heeft. Ook de oude christelijke literatuur niet. Hij heeft het moeten doen met de verhalen die anderen hem verteld hebben. **Dan** valt het diep te betreuren dat **de** kerk in die dagen kennelijk niet in staat was het evangelie duidelijk te maken. In de Koran wordt bijv. **Haman** (uit het boek Ester) een dienaar van de (Egyptische) Faraon genoemd. Maria lijkt wel gelijkgesteld te worden met **Mirjam** de zus van Mozes en Aäron.

Naast deze vergissingen komen veel passages voor die vertrouwd aandoen. Soera 112 luidt: 'Zeg: **Hij is God als enige, God de bestendige. [...] Niet één is er aan Hem gelijkwaardig.**' Het doet ons denken aan Deut. 6:4, 'Hoor, Israël, de Here is onze God; de Here is één.' Of **aan** het grote gebod van Christus. De Koran laat ook God zien als de almachtige Schepper, de Rechter over de hele schepping. Er wordt gesproken over Gods gerechtigheid, terwijl ook de **barmhartigheid** genoemd wordt. Elke hoofdstuk (soera) begint met '**In de naam van God de erbarmende, de barmhartige.**' Het **zijn** dezelfde woorden die in de Bijbel voorkomen. Er wordt ook gesproken over de profeten en de gezanten (apostelen). Bekende termen dus.

Overname met een bedoeling

Maar Bouman laat voortdurend zien dat de overname **van** bijbelse

elementen telkens zo gebeurt dat daarmee het gelijk van Mohammed moet worden bewezen. De Koran is **n.l.** geen boek met uitgebreide geschiedenisverhalen, zoals bijv. Genesis, of Samuël. Het zijn meer kortere of langere spreuken, waarbij terloops verwezen wordt naar een **geschiedenis** die bekend wordt verondersteld.

Bovendien is er in de Koran geen historische volgorde. De hoofdstukken zijn geordend naar lengte. De langste voorop, de kortste, S. 114, achteraan. In de werkelijkheid zijn de kortste vaak het eerst uitgesproken. Eigenlijk begint de geschiedenis dus achterin. In de Koran wordt daarom ook per Soera aangegeven wanneer die is uitgesproken. Er zijn drie fasen van uitspraken geweest in Mekka, de eerste tijd. De vierde fase is die van **Medina**, na 622 toen Mohammed **uit** Mekka vertrokken was. Bouman laat zien dat juist de ontwikkeling **van** de Islam zelf ook een verklaring **geeft** van het gebruikte bijbelse **materiaal**.

In de eerste drie fasen bijv. wordt vrij positief over Joden en Christenen gesproken. Het lijkt er dan op dat Mohammed min of meer op een samen op weg van de drie '**abrahamitische**' godsdiensten hoopt. De mensen **van** het boek moeten elkaar steunen in de strijd tegen het Arabische **veelgodendom**. Maar wanneer Mohammed in **Medina**, vooral na de overwinning in 624 bij Badr, zich sterk voelt heeft hij de hulp van de Joden niet meer nodig.

Mohammed legt de overwinning uit als het bewijs dat God voortaan met hem en de Islam is. Dan wordt **ook** te **toon** feller tegen de Joden. Steeds meer wordt duidelijk dat nu



de Islam haar definitieve, Arabische vorm van godsdienst heeft gevonden. Mohammed gebruikt dan gegevens over de profeten in Israël om te laten zien dat hij – net als zij – ten onrechte door het volk werd afgewezen en dat God de ongehoozarnen (lees: Joden en Christenen) zal straffen.

Overname en afsluiting

De Koran pretendeert daarom dezelfde waarheid als het Oude en Nieuwe Testament te brengen, maar in verder ontwikkelde vorm. Mohammed staat in de lange lijn van de vele profeten, de lijn van de Wet (Tora) en het evangelie (Indijel). Bovendien is Mohammed ook de laatste profeet, meer nog: het 'zegel van alle profeten' (S. 33 : 40). Hij is het kopstuk, de beslissende vervuiling van de echte godsdienst. *'Heden heb Ik jullie godsdienst voor jullie voltooid, Mijn genade aan jullie volledig beezen en de Islam [overgave aan God] als godsdienst voor jullie goedgevonden'* (S. 5 : 3).

Dan is ook de Islamitische gemeenschap het beste van alle mensen. *'Als de mensen van het boek [Joden en Christenen] zouden geloven dan was dat beter voor hen. Onder hen zijn er gelovigen, maar de meesten van hen zijn de verdorvenen.'* (S. 3 : 110). Daarmee heeft Mohammed de trend gezet. Zijn godsdienst is de samenvatting en eigenlijke bedoeling van de voorgaande Joodse en Christelijke godsdienst. Er is geen weg terug voor de Islamieten. Er is hooguit een weg vooruit voor Joden en Christenen, richting Islam.

Het is juist deze harde kern die veel Islamieten de overtuiging geeft dat zij uiteindelijk de wereld zullen veroveren. Alle andere godsdiensten zijn slechts afgodendiensten of hooguit voorlopers die logisch moeten uitlopen op de Islam. Juist het na-bijbelse karakter geeft de Islam een diepe innerlijke overtuigingskracht, waar het christendom zich nooit in moet vergissen.

2. Zonde en vergeving

Bijbel

In zijn bespreking van de gegevens in het OT en NT schetst Bouman de dynamische vernietigende kracht van de zonde, die de mensheid sinds de val van Adam en Eva naar de ondergang trekt. De mens heeft de geheimzinnige grens met God willen overschrijden, maar het heeft hem alleen maar ontwrichting, schaamte en gebroken relaties opgeleverd, tussen God en tussen zijn medemensen.'

Het NT sluit daarbij aan als de zonde wetteloosheid wordt genoemd, verzet en rebellie tegen God, waardoor de straf van God wordt opgeroepen. In het kruis van Christus zien we de onpeilbare diepte van het wezen van de zonde: een alles en iedereen bedreigende dodelijke macht. Het maakt mensen tot slaven, en is een macht die ook christenen (Rom. 7) innerlijk verscheurt. Alleen door het optreden en sterren van Christus komt de mens uit de dodelijke greep van de zonde.

Koran

In de Koran wordt ook over zonde gesproken. Zonde van ongehoorzaamheid die door God gestraft wordt. Opvallend is echter dat de zonden altijd incidenteel gebeuren, losstaand van een historisch verband met bijv. Adam. Zonde is veel meer het overtreden van de 'leidraad' (de koran, de uitspraken van Mohammed), waardoor mensen zichzelf benadelen. Hoe meer de Islam zich ontwikkelt hoe meer de zonde ook in relatie met de Islam wordt benoemd. Zonde wordt dan specifiek uitgewerkt als de afgodendienst. Het zwaartepunt is de zonde van andere goden naast God hebben (metgezellen aan God toevoegen, shierk) en geen geloof schenken aan de verkondiging van Mohammed. Het kan in de ontwikkeling na 624 ook op Christenen slaan, die Christus als Gods Zoon belijden. Deze ongelovigen (lees: niet-islamieten) zullen onafwendbaar in het gericht komen.

Zonde in relatie mm ontwikkeling van de Islam zelf

De zondeleer wordt dan ontwikkeld in relatie met het optreden van mensen voor of tegen Mohammed. Eerst zoekt Mohammed bijv. in Medina de nauwe banden met de Joden, om sterk te staan tegenover de Mekkanen. Daarom laat hij de Islamieten richting Jeruzalem bidden en neemt hij de feesten en vasten- en verzoeningsdagen van de Joden over. Daarbij moet nadrukkelijk bedacht worden dat sinds de val van de tempel te Jeruzalem er geen verzoeningsoffers meer werden gebracht. Mohammed heeft dus van de Joden nooit de essentie van de feesten (en het vasten) van de Joden kunnen begrijpen. Als de Joden afstand blijven bewaren en Mohammed zich onafhankelijk van hen weet, na 624, kiest hij voor een gebedsrichting naar Mekka (de arabisering van & Islam) en vast alleen nog in de maand Ramadan. Vanaf die tijd wordt het woord zonde gebruikt voor alks wat hiermee in strijd komt. Geen kwestie van de relatie mens me? God (theologie), maar van bevestiging van de relatie met Mohammed en verdediging van de Islam zelf.

Oerzonde, geen erfzonde

De zonde van Adam wordt wel genoemd, maar heeft een totaal andere betekenis dan in de Bijbel. In de Koran fluistert de Satan Adam en Eva in: *'Jullie Heer heeft jullie alken maar van deze boom afgehouden opdat jullie geen engelen zouden worden of zouden gaan behaaren tot hen die altijd blijven bestaan.'* (S. 7 : 20). God straft ze doordat ze onderling ruzie krijgen, maar er is geen sprake van een doorwerking van de zonde in de verder geslachten. Bovendien is er ook geen sprake van de belofte dat God Zich in de strijd tegen Satan werpt, zoals in Gen. 3 : 15. Integendeel, in de Koran beseft Adam zijn grote schuld en doet boete. Die boete wordt door God genadig mvaard, o.a. met het geven van de

'leidraad' om Hem te dienen volgens de regels van de Islam. Bouman tekent hierbij terecht aan dat daarmee de zonde ~~tot~~ iets incidenteels geworden is. Elke zonde is een geval op zich, hoezeer ook latere generaties met zonde bedreigd kunnen worden. De angst voor het gericht kan vervallen voor mensen die zich onderwerpen aan God, Islamiet worden dus. De Koran kent geen erfzonde die zich in de latere generaties doorvreet. De mens blijft door de rechte leiding van God wel op het goede spoor. Te meer geen angst, omdat God de aanleg voor het ware geloof in ieder mens heeft ingeschapen (S. 30 : 30).

De natuurlijke mens zal automatisch voor de Islam kiezen, zoals Abraham voor God koos en dus moslim was (S. 6 : 79). 'Ieder kind wordt in de fetra [natuurlijke godsdienst, Islam] geboren; het zijn de ouders, die van hem een jood, een christen of een parsi (Pers, lees: afgodendienaar) maken', wordt opgemerkt in een gezaghebbend commentaar op dit vers. Zonde blijft dus, constateert Bouman, een geval op zichzelf. Er is geen noodzaak voor verzoening, want God vergeeft de zonden zo, uit genade. Het wezen van de zonde is in de Islam aan de oppervlakte blijven hangen.

Vergeving?

In de Koran komt bij vergeving geen verzoening te pas, maar het geloof in God als absolute voorwaarde. Voor gelovigen (d.w.z. Islamieten) heeft God een dubbel portie barmhartigheid gereed. S. 33 : 70-71 zegt: 'Jullie die geloven! Vreest God en spreekt passende woorden, dan zal Hij jullie daden verbeteren en jullie je zonden vergeven. En wie God en zijn gezant gehoorzaamt heeft een geweldige triomf behaalt.' Het geloof is een verdienste, net als deelname aan en sneuvelen in de heilige oorlog. Pas bij vervulling van deze voorwaarde kan God vergeven. De keerzijde van dit verhaal is dat ongelovigen (niet-Islamieten) niet

worden vergeven door God volgens de Koran. De Bijbel spreekt over zeven maal, zeventig maal vergeven, behalve voor de zonde tegen de Heilige Geest, maar de Koran dreigt alleen met straf. 'Vraag om vergeving voor hen of vraag niet om vergeving voor hen. Al vraag jij zeventig maal om vergeving voor hen, God zal hun niet vergeven. Dat komt omdat zij geen geloof hechten aan God en zijn gezant [Mohammed]. God wijst de verdorven mensen de goede richting niet.'

Vergeving is niet meer dan redding en hulp. En ongelovigen zullen deze redding niet krijgen.

Gerechtigheid

Op vele pagina's van de Koran is sprake van de gerechtigheid van God. De leer van de vergeving wordt daaraan ondergeschikt gemaakt. Vanaf het begin van het optreden van Mohammed wordt de straffende gerechtigheid van God streng verkondigd. Steeds betekent dat dat de goeden worden beloond en de kwaden gestraft. De goeden worden in de loop van de ontwikkeling van de Islam dan de Islamieten [gelovigen], de kwaden iedereen die Mohammed niet erkent. Met hen zal God afrekening houden. De gerechtigheid overschaduwde dus de vergeving.

Bovendien is vergeving overgelaten aan de absolute almacht van God, die Hij dus kan uitdelen naar eigen wil en willekeur. Nergens is sprake van een fundament onder die vergeving, zoals bijv. Rom. 5 : 8 spreekt over de liefde die God jegens ons bewijst, toen wij nog zondaren waren, n.l. dat Christus voor ons gestorven is.

3. Verzoening

Het thema van de verzoening ligt dicht bij de aard van de vergeving. Er is in de Koran geen sprake van verzoening of genoegdoening zoals de Bijbel daarover spreekt. Als verzoening wordt gebruikt slaat dat bijv. op het vrede-stichten tussen

ruzie-makende echtgenoten. De Bijbel laat zien dat het storten van bloed, het geven van leven als plaatsvervangende voor ons leven geschiedt, als genoegdoening aan Gods straf. Zo is verzoening geen straf, maar bevrijding voor mensen, een gebeurtenis vol van heil. Het onderstreept de totale verandering in de verhouding tussen God en mens. Het fundament is het sterven van Christus aan het kruis als onze middelaar.³

Onbekendheid met het zoen-offer

Eerder noemden we al dat Mohammed wel het Joodse ceremonieel van de Grote Verzoendag wilde overnemen om in de gunst van de Joden te komen. Daarbij moeten we goed bedenken dat de Joodse viering, na de val van de tempel, geen slachten van het lam meer kende. Alles was symbolisch vervangen door vasten, gebed en goede werken. Van de vroegere bijbelse achtergrond, het zoen-offer in de tempel, was niets meer bewaard gebleven. Voor Mohammed was het wezen van de verzoening, genoegdoening en plaatsvervangende niet bekend.

Bouman laat ook zien hoe Mohammed, toen hij later kennis maakte met Jezus en het evangelie erin zijn leer geen ruimte meer was de leer van de verzoening op te nemen. Zijn leer stond toen al vast, vooral in de afwijzing van de Joden. Er zijn geen aanwijzingen dat Mohammed de brieven van Paulus ooit heeft gezien.

In de Koran staan de compromisloze eenheid én de absolute almacht van God voorop. De zojuist aangehaalde S. 112 (uit de eerste tijd) keert zich dan ook tegen de leer over de Zoon van God en de Drieëenheid, n.l. 'God heeft niet verwekt en is niet verwekt en niet één is aan Hem gelijkwaardig.' Principieel is hiermee de mogelijkheid van Christus' middelaarschap plaatsbesteding uitgesloten. God wordt dan ook nooit als Vader beleden in de Koran. Zijn vergeving is dan ook niet op liefde gebaseerd, maar de belonende gerechtigheid.

Profeten als onaantastbare goddelijk verkondigers

Ook de visie op de profeten staat de verzoeningsgedachte in de weg. Alle profeten die de Koran noemt, Noach, Loc, Abraham, Mozes etc. staan in de traditie van mensen die het gericht moesten verkondigen, ongelooft verdragen en om hun trouw door God werden gered. Voor Mohammed is het onmogelijk dat de ware profeten gedood zouden worden. **h e r s**, God is hen altijd nabij. Hij beschuldigt daarom de Joden van verdraaiing van de feiten. Mohammed had deze gedachte nodig om de beschuldigingen van leugen aan zijn adres te ontkrachten en zijn positie – met wapengeweld – tegen de Joden te versterken.

Voor een zoen-offer van één van de profeten, Jezus, is dan zeker geen plaats. Daarmee zou nl. bewezen zijn dat **God** zijn profeten niet trouw bleef. De **God** van de Koran heeft daarom – ondanks overname van bijbelse elementen – een totaal ander karakter gekregen. Het is de **God** van de overwinningen van Mohammed, niet de God die in Jezus de wereld met Zich verzoent, 2 Kor. 5 : 19.

Indeling van de mensheid

Omdat het geloof in de Islam iets anders is dan het antwoord op Gods heil in Christus, is ook de visie op de gelovige gemeenschap anders dan het bijbels kerkbegrip. S. 3 : 110, na de overwinning te Badr in 624, zegt: 'Jullie zijn de beste gemeenschap die er voor de mensen is voortgebracht; jullie gebieden het behoorlijke, verbieden het verwerpelijke en geloven in God. Als de mensen van het boek (Joden en Christenen) zouden geloven, dan was dat beter voor hen. Onder hen zijn er gelovigen, maar de meesten van hen zijn verdorven.'

Daarmee zijn de Islamieten principieel de eerste categorie van de mensheid. Joden en Christenen hebben een zeker, beperkt bestaansrecht gezien hun verleden als 'boek-bezitters'. Maar omdat ze

volgens S. 3 : 71 willens en wetens de échte waarheid van het 'hemelse' boek verborgen hebben kwamen ze op een tweede plaats uit, na de Islamieten. 'Als de mensen van het boek zouden geloven [in de God van Mohammed en Mohammed als profeet] en godvrezend zouden zijn, zouden Wij hun slechte daden uitwissen en hen de tuin van de gelukzaligheid binnenvoeren.' (S. 5 : 65). Daarom konden Joden en Christenen met betaling van een belasting geëtd worden binnen de islamitische staat, als tweederangs burgers.

Toen in 630 Mohammed op het top punt van zijn macht stond werd zijn houding scherper. De andere religies waren daarmee principieel gedoemd onder te gaan. God had zich immers duidelijk achter Mohammed geschaard. 'En de Joden zeggen: "Uzair [Ezra] is Gods zoon" en de christenen zeggen; "De Masieh [d.i. de Messias] is Gods zoon". Dat is wat zij met hun monden zeggen. Zij benaderen zo wat zij die ongelovig waren zeiden. God bestrijde hen, hoe kunnen zij zo afwijken!' S. 9 : 30. Zo naderen Joden en christenen de derde categorie van de mensheid.

Die derde categorie bestaat uit de ongelovigen en afgodendienaars. Ze hebben geen recht op bestaan en vallen buiten de kring van vergeving. Ze horen thuis in het helle vuur, zegt S. 5 : 10. Ze dienen bestreden te worden. Alleen bij overgave, mals & stad Mekka in 630

kan er sprake zijn van vergeving. Wel moesten toen enkele bestrijders van Mohammed nog worden gedood, omdat ze hadden getwijfeld aan de waarheid van zijn openbaringen.

Samenvatting

Bouman vat op pg. 67 als volgt samen. De vergeving in de Koran geschiedt op de verborgen, ondoorgrondelijke almacht van God. De leer van Gods onveranderlijkheid staat geen middelaar of plaatsvervanger toe. Er is totaal geen sprake van verzoening. Aan zijn persoonlijk leven laat Mohammed zien (en voelen) dat voor vijanden van de Islam geen vergeving mogelijk is. De God van de Islam is niet de Vader van Christus die zijn Zoon uit Liefde gaf, toen wij nog zondaren waren, Rom. 5 : 8-10. Voor de viering van het Avondmaal met de 'heerlijke gedachtenis aan de bittere dood van Gods Zoon Jezus Christus' is geen plaats.

¹ Prof. dr. J. Bouman, *In gesprek met Moslim*, Leiden 1994, 110 pg, ISBN 90-5030-5338, prijs f 19,95.

² Ik zou op pg. 33 bij de stelling van Bouman dat de mensen van & Bijbel diep en ernstig nagedacht hebben over de zonde ook willen noemen dat God, bijv. in zijn dreiging en straffen de aard van de zonde openbaarde, waardoor mensen belijdend en denkend & ernst ervan beseften.

³ Bij pg. 58 (60, 63 en 110) zou ik Bouman willen vragen om i.v.m. 2 Kor 5 : 14-15 de universele belofte van verzoening goed af te schenken tegen universele verzoening.

Alleen? Graag contact? Doe er iets aan!
De GEREFORMEERDE KORRESPONDENTIE
CEMRALE probeert mensen tot elkaar te brengen voor vriendschap/korrespondentie en huwelijk. Vraag de folder aan: GKC, Postbus 40096, 8004 DB Zwolle, De GKC bemiddelt sinds 1987 binnen de Geref. Kerk Vrijg.



*Ik dank ds. E. Hoogendoorn voor zijn **publieke** reactie (zie **De Reformatie** van vorige week). **Bewust** had ik iets gezegd van de prediking over zondag 51. En nu blijkt inderdaad, dat op een belangrijk punt de blijde boodschap verschillend geformuleerd wordt. Voordat het verschil nu alle aandacht zal krijgen, wil ik eerst van harte instemmen met de achtergrond van waaruit collega Hoogendoorn spreekt. De hartelijke vergevingsgezindheid verdeelt ons niet, de vraag is alleen: is een stap verder, de daadwerkelijke vergeving, echt altijd mogelijk en dus ook eis?*

Bovendien is de volgende opmerking mij uit het hart gegrepen: het herstel van het slachtoffer kan geholpen worden door berouw van de dader, maar het is er gelukkig niet afhankelijk van. Wij verwachten onze verlossing niet van mensen, maar van onze Here Jezus Christus.

Verzoening

Maar dan het punt van verschil. Eigenlijk kan ik heel mijn reactie samenvatten in een enkele zin. Vergeving staat namelijk in de Schrift altijd in het kader van *verzoening*. En verzoening is per definitie iets, waar twee partijen actief in betrokken zijn, zij het vaak op een verschillende manier.

Doordat God de zonden vergeeft, is het mogelijk dat wij tot Hem gaan. Dat is kort gezegd. Maar het is *wezenlijk* dat het één met het an-

der verbonden is. Zie bijv. 1 Joh. 1 : 5-2 : 2.

'Laat u met God verzoenen', zo luidt de k m van de apostolische boodschap. Die verzoening is geheel uit God, doordat Hij de overtredingen niet toerekent. Tegelijk is het ook een oproep om zich te laten verzoenen (2 Cor. 5 : 18-20). Wie zich verhardt, staat er buiten. Ontvangt geen vergeving.

In onze discussie draait het dus niet om een 'verschil in bevoegdheden' tussen God en ons, zoals ds. Hoogendoorn schrijft. Dat het aan God wel zou toekomen geen vergeving te schenken maar aan ons niet. Nee, m.i. zit het punt in geding een spa dieper: eenzijdige vergeving komt in de Schrift niet voor, want dat is niets. Vergeving bewerkt verzoening, herstel van een geschonden relatie. De schuld wordt weggedaan en beide partijen vinden elkaar.

W woord/weerwoord

Vergelijk het spreken van de catechismus in zondag 5: 'Hoe kunnen wij aan deze straf ontkomen en weer in genade aangenomen worden...'. Wie dat tweede weglaat, houdt een theoretisch begin over, zonder inhoud. Dan wordt vergeving dusdanig uitgehold, & t w geen verzoening tot stand komt.

Onvoorwaardelijk?

De teksten die ds. Hoogendoorn aanvoert onder het kopje *Onvoorwaardelijk vergeven zijn m.i.* niet overtuigend.

Het 'Vader, vergeef het hun' (Lk. 23 : 34), zou dat echt betekenen dat de daders op grond van dit gebed eeuwig behoud zouden ontvangen? Nee, dat zou een overvragen van deze woorden zijn. Het punt is m.i. veeleer, dat Christus hier bidt om de voortgang van zijn kruisiging. Hij bidt de Vader om op dat *moment* zijn toorn terug te houden. Zonder gebed is het namelijk voor niemand mogelijk behouden te worden. Dat geldt ook voor de soldaten die Christus aan het kruis sloegen. Hun geloof zou zich dan moeten paren aan zijn gebed, niet als verdienste maar wel als voorwaarde. Maar dan is het dus geen onvoorwaardelijke vergeving meer. Uit de mond van Stéfanas klinken dezelfde woorden. Het gaat niet over vergeving die hij al of met schenkt. Hij bidt voor zijn vervolgers tot God. De stenen, die naar hem worden gegooid, zijn voor Christus bedoeld. Ook nu zou het een overvragen van de gebedswoorden zijn wanneer hier geconcludeerd zou worden tot een onvoorwaardelijke vergeving van de zijde van God zonder bekering en geloof van de misdadigers.



Als je dat **hieruit afleidt**, een soort eenzijdige verzoening, **kom** je dan niet **noodzakelijk** op het spoor van een **algemene verzoening**? Verzoening **ook** zonder dat er **bekering** is, wnder geloof in Jezus Christus? De beide andere teksten die ds. Hoogendoorn aanvoert gaan m.i. **langs het punt** in kwestie **heen**. Over de oproepen de vijand niet te vervloeken en in de gemeente elkaar te vergeven verschillen wij als zodanig niet van mening. Onze **wegen** gaan pas uiteen als het gaat om de uitwerking ervan in sommige concrete situaties.

Bidden voor je vijand

Nu kan de vraag opkomen, wat het dan betekent, dat wij **zullen** bidden voor **onze** vijanden. Wij zullen hen liefhebben, zegenen, **het** goede voor hen **zoeken**, enz. (Lk. 6 : 27, 28). Valt vergeven daarbuiten, **zolang** er **geen berouw** is? Ja, dat lijkt mij inderdaad juist. Dr. S. Greijdanus wijst erop in zijn *Korte Verklaring*, dat de **barmhartige** houding jegens de misdadigers niet mag worden aangezien voor een goedkeuren van hun bedrijf, of ook als een **instemmen ermee**. **Integendeel**, **we** moeten het verkeerde in hun handelen voortdurend blijven aanwijzen, dat **niet** toedekken, **anders** doen we **hen** juist **kwaad** en **geen goed**. Dat zegt dus ook wel iets over de inhoud van het gebed **voor** onze vijanden. Je bidt dat hun **ogen** open gaan, dat ze hun zonden zien, Christus leren kennen. Zo **kunnen** harten veranderd worden. Maar het tegendeel is **ook** mogelijk, zoals we lezen in Spreuken 25 : 21, 22: *'Indien uw vijand honger heeft, geef hem brood te eten, indien hij dorst heeft, geef hem water te drinken; want dan hoopt gij vurige kolen op zijn hoofd, en de HERE zal het u vergelden.'* Betoonde **barmhartigheid kan**, wanneer zij afgewezen wordt, leiden tot **verzwaring** van het oordeel.

Een duidelijk blijk, dat de zonden niet werden toegedekt. Zo bad **ook** Mozes voor de Farao, bij **herhaling**. Terwijl door diens verharding **het** oordeel **alleen** maar toenam.

De bedoeling van zondag 51

Ik **wees** erop, dat de catechismus in zondag 51 **als** uitleg van de vijfde bede niet **zegt**, dat **wij al onze** schuldenaars vergeven hebben. Nee, er **staat**: wij hebben het **vaste voornemen onze naaste** van **harte** te vergeven. Daar wordt dus de mogelijkheid opgehouden, dat het ook wel eens **niet** verder **kan komen** dan die hartelijke **vergevingsgezindheid**. Ds. Hoogendoorn typeert dat als een versmalling van de **catechismustekst**, in strijd met de **kennelijke** bedoeling. Welnu, **wat** de tekst **betreft**, ik heb **letterlijk** geciteerd. Het lijkt **mij** moeilijk iets anders te lezen dan er staat. Maar ook wat de **bedoeling** aangaat mag ik **mij** in goed gezelschap weten. Wie zal die ons beter kunnen vertellen dan Ursinus zelf, in zijn Schatboek? Hij legt de vinger bij de **manier** waarop Paulus spreekt over Alexander de koperslager (2 Tim. 4 : 14), die de apostel veel **kwaad** had berokkend. Ursinus roept dan zelf als vraag op, hoe het **toch** kan **dat Paulus zijn tegenstander niet vergeven heeft**. Vervolgens legt hij dan uit, dat Paulus daarin toch **niet** gezondigd heeft. De apostel liet **namelijk** de **wraak** en de straf aan God, zelf **behield** hij het oordeel. Dat **móest** Paulus ook, want God wil, 'dat wij de goeden van de verkeerden **zullen** onderscheiden. Dat gebiedt Christus, Matth. 7 : 6: *Geef het heilige den honden niet, noch werpt uwe paarden voor de zwijnen.'* Dus of Ursinus bewust gekozen heeft **voor** zijn voorzichtige **formulering** in **zondag 51**! Hij gaf **zelf** een voorbeeld uit de **Schrift** erbij, om te laten zien dat de daad van vergeving niet altijd mogelijk is.

Mattheüs 18

Uit de gelijkenis in Mt. 18 zou ik conclusies getrokken hebben die de Schrift niet leert. Het zal waar **zijn**, dat die schuldenaars allebei om vergeving vragen, maar daarin ligt de spits van de vergelijking niet. Al-dus ds. Hoogendoorn. Mijn **antwoord** is allereerst **we** dervraag: hoe weet u zo **stellig** te zeggen, dat het vragen om vergeving in feite niet zo centraal staat, ja, eigenlijk ook wel gemist **kon** worden? Het lijkt mij in strijd met de letterlijke tekst. De heer zei namelijk, **toen** zijn slaaf voor de tweede keer voor hem stond: 'Slechte **slaaf**, al die schuld heb ik u kwijtgescholden, daar **gij het mij dringend had gevraagd**'. Daar **kun** je **toch** zo niet overheen lezen? Bovendien, in de parallelle plaats Lk. 17 : 3,4 lezen wij dit tot twee keer toe met nadruk: 'Indien uw broeder zondigt, **bestraf** hem, en **indien hij berouw heeft, vergeef** hem. En zelfs indien hij zeven maal per dag tegen u **zondigt en zeven maal tot u terugkomt en zegt: ik heb berouw, zult gij het** hem vergeven.' Ik hoop, dat ik hiermee **mijn** conclusies voldoende onderbouwd heb. Maar daar komt nog iets belangrijks bij. Is Mt. 18 niet het klassieke hoofdstuk over de **kerkelijke** tucht? Dat onderwijs gaat aan de geciteerde gelijkenis vooraf. Het begint met die bekende **zin**: 'Indien uw broeder tegen u gezondigd heeft...' (Mt. 18 : 15). De beide cursief **gezette** woordjes zijn in de NBG vertaling weggevallen, helaas. Maar volgens de oudere Statenvertalingen de nieuwere **bijbelwetenschap**² horen ze er weldege-lijk bij. 'Tegen u gezondigd...', dat is natuurlijk niet beperkend bedoeld, maar zo kan een **tuchtkwestie** wtl beginnen. Met de bedoeling, dat de dader zijn zonden ziet en belijdt. Zo niet, dan is er geen verzoening. Zonder schuldbelijdenis **kun je je broeder niet 'winnen'**. Zou dan de **vraag** om **vergeving** in de daarop volgende gelijkenis



ineens niet belangrijk zijn?

De artikelen van de Kerkorde over de tucht zijn op dit onderwijs gebaseerd. Daarin hebben wij als kerken afgesproken, dat een kerkeraad geen verzoening zal doen als er geen schuldbelijdenis is, en geen schuldbelijdenis zal aanvaarden zonder voldoende tekenen van berouw. Waarom? Omdat verzoening twee partijen bij elkaar brengt. De tucht heeft ten doel dat de zondaar met God en zijn naaste verzoend wordt (art. 72 KO). Als de zondaar niet wil, niet echt erkent dat hij schuld heeft, onder voldoende tekenen van berouw, houdt de vergoeding op.

Zo is de lijn door heel de Schrift. 'Wie zijn overtredingen bedekt, zal niet voorspoedig zijn; maar wie ze belijdt en nalaat, die vindt ontferming*' (Spr. 28 : 13).

'Belijdt daarom elkaar uw zonden...' (Jac. 5 : 16).

Bovendien blijft het zeer de vraag, of je inderdaad je vijand wel goed doet door vroegtijdig zijn zonden te bedekken. Zo kun je hem goedbedoeld in een verkeerde waan brengen, waardoor hij zich nooit meer bekeert.

Hier geldt m.i. echt het woord van Ursinus, waar ds. Hoogendoorn helaas nogal snel mee klaar is: & wraak en de straf laat je aan God, het oordeel mag je behouden. Wat krom is en door de ander hardnekkig krom gehouden wordt, kun je met de beste wil ter wereld niet

recht verklaren. Het gebed voor de dader, dat God hem de ogen openen zal zodat hij zijn schuld inziet, is in zo'n geval het uiterste wat de kerk en de benadeelde persoon kunnen doen.

¹ Zacharias Ursinus, *Hei Schatboek der verklaringen over de Heidelbergse Catechismus II*, bewerking van J. van der Haar. Dordrecht 1978, blz. 556.

² J. van Bruggen, *Matteüs, Het evangelie voor Israël. Commentaar op het Nieuwe Testament, derde serie*. Kampen 1990, blz. 348.

Geen hoogmoed

Ds. Hoogendoorn heeft gelijk wanneer hij zegt, dat dit verkeerd kan worden opgevat. Dan kom je terecht in patstellingen. Een hoogmoedige houding van de één, omdat de ander als eerste schuld zou moeten erkennen.

Die kant moet het niet op, en dat hoeft ook niet.

Als je vermoedt dat je de ander kunt bereiken, wees dan altijd bereid de eerste stap te zetten, ook al zou je dan voor je gevoel de minste zijn. Dat mag een kerkeraad ook zeker vragen van iemand die zegt dat hij verzoeningsgezind is! Maar het punt is: als je die stap zet, je bent bereid tot vergeven, maar de ander weigert iets te erkennen, wat dan? En het gaat om een zware zonde?

Kun je dan in je eentje de verzoening bewerken? Door eenzijdig te verklaren: wat mij betreft is de relatie helemaal hersteld? Maar dat is toch een slag in de lucht? Een relatie wordt immers bepaald door ten minste twee personen.

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Als brand-, storm- of andere

schade dreigt, is het maar het beste als uw kerkelijke eigendommen bij Donatus zijn verzekerd. Gewoon, omdat Donatus in de praktijk bewijst er te zijn wanneer Donatus het meeste nodig is! Bij calamiteiten van welke omvang en aard dan ook. Op basis van op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

Bovendien is kiezen voor Donatus kiezen voor verantwoorde bestedingen. Jaarlijks wordt de winst van Donatus in de vorm van premierestitutie terug betaald. In de afgelopen 10 jaar bedroeg deze premierestitutie gemiddeld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge

verzekeringmaatschappij. En dat betekent dat de leden samen de kracht van Donatus bepalen. Een gemeenschapsgedachte die er inmiddels toe heeft geleid, dat er ruim 75% van alle kerkgebouwen in Nederland bij Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk gesprek met één van onze adviseurs. Ook als u nu nog elders bent verzekerd.



donatus

Vertrouwd verzekerd.

O.V.M. Donatus u.a., Postbus 5055, 5201 GB s Hertogenbosch, tel: 073-122166

VOORTGAANDE BEZINNING OP BIJBELS SCHULDBESEF

J.W. Maris
F. van der Pol

Spreeken over zonde is vandaag niet erg in trek. Het **was** dan ook een **moedige onderneming**, dat een **zestal** theologen het initiatief **nam** om rond dit thema een **boek** te publiceren. De **zonde uit beeld** **was** de titel die men **koos** voor het project. Met als ondertitel bijbels **schuldbesef** en **modern levensgevoel**.

Vier **weken** geleden besteedden we brede aandacht aan dit boek door er een heel themanummer aan te wijden. Inmiddels **kwam** er een reactie **binnen** van de **twee** redacteurs van de bundel, die we **hierbij** graag plaatsen. **Om** het geheugen weer even op te frissen herinner ik eraan, dat we in het **bewuste** themanummer artikelen opgenomen hadden van vier mensen die in hun dagelijkse **beroepspraktijk** **sterk** te maken hebben **met** vragen **rond** schuld **en** zonde, **en** die **tegelijker** **tijd** **in** dat kader **sterk** geconfronteerd worden met het moderne levensgevoel. De **bewuste** auteurs zijn: H.G. Geertsema (staffunctionaris bij De Driehoek), **dr. E.A. Runhaar** (internist), **drs. L. Kars** (kinder- en jeugdpsychiater) en **dr. J. Hoogland** (filosoof).

Hieronder treft u de **reactie** **aan** van de twee redacteurs **van** de bundel. **Mede** **namens** **de** **andere** **auteurs** antwoorden zij **op** een aantal aspecten die werden aangeroerd. Zelf zal ik in een kort naschrift wat afsluitende opmerkingen maken.

C.J. de Ruijter

'DE ZONDE UIT BEELD' - REACTIE VAN DE REDACTIE

Algemeen

Bij de schrijvers **van** de bundel **De zonde uit beeld** is dankbaarheid voor de **aandacht** die **aan** **hun** werk besteed werd. Het onderwerp van

het boek **heeft** gelukkig het een en ander **losgemaakt**.

Over de instemmende elementen in de geplaatste artikelen kunnen we vanzelfsprekend het **kortste** **zijn**.

Die vragen niet om een **nadere** reactie.

We zijn **ook** dankbaar voor de **kritische** noten die in de vier artikelen, die eraan gewijd werden, **klonken**.

Ze dienen **voor** de **redactie** en de overige **auteurs** als opscherping van **hun** denken. Er zijn vragen **gesteld** die we niet van ons werpen.

Voorzover er **sprake** is **van** een niet goed verstaan **van** **onze** **intenties** **kunnen** we wellicht **wat** **toelichten**.

Niet om een boek te verdedigen. Immers, reageren **op** een recensie is een dubieus bedrijf. De **artikelen** aan dit boek gewijd, bieden over het geheel meer dan een recensie.

Dienovereenkomstig willen we er op ingaan met het oog daarop, dat we elkaar in de **nadere** **bezinning** **op** de noodzaak van een zuivere kennis van schuld en genade **mogen** dienen.

De doelgroep

De **Reformatie**-artikelen zijn voor een deel afkomstig uit de **sector** van de **medisch/psychische** **hulp** **verlening**. De redactie van **De Reformatie** heeft blijkbaar met **name** **uit** **dat** veld **om** reactie gevraagd op een boek van **zes** theologen. Dat stempelt de aard van de **bespreking**, en **bepakt** de discussie **enigszins**. Ons **theologen** **bloed** – dat wellicht **ook** wil kruipen waar het niet gaan kan – wil ook van theologische kant wel (weer)woord **ontvan**gen.

Maar daarmee zeggen we niet, dat de **dingen** **die** **hier** **aan** **de** **orde** **zijn** **gesteld**, niet belangrijk zijn. **Integendeel!**

W
woord/weerwoord

In alle nuchterheid willen we wel opmerken, dat de doelgroep die we ons als lezers bij het schrijven voor ogen hebben gehad, niet in **eerste** **instantie** bestond **uit** 'mensen met psychische moeiten en schuldgevoelens' (Geertsema). We hebben theologische bezinning **willen** geven op een niveau dat ook voor het belangstellendegemeentelid te volgen zou zijn. Die bezinning **beoogde** **enerzijds** een verantwoording vanuit en een verwerking **van** de **eigen** **wortels** van de erfenis **van** de kerk in Schrift, belijdenissen **geschiedenis**; anderzijds **was** er het besef dat **deze** erfenis niet **harmoonisch** past in deze tijd, in het 'moderne levensgevoel'. Met name in de **eerste** bijdrage, van **Velema**, komt **dit** **tweede** aspect tot uiting. **Ook** in het woord vooraf hebben we gezegd ons te realiseren, & christenen vandaag geen vanzelfsprekende boodschap met zich meedragen, **wanneer** het over de bijbelse noties van schuld **en** zonde gaat.

Wanneer we ons specifiek hadden willen richten op mensen in **nood**, hadden we zeker niet **gekozen** voor de bundeling van een **zestal** **theologische** bijdragen met hun brede **variatie**! **Dat** de distantie van het 'moderne levensgevoel', die in de ondertitel en in de ondertoon **van** **diverse** **bijdragen** in dit boek **door** **klinkt**, reacties oproept en nadere verantwoording vraagt, begrijpen wij, zeker **ook** in de richting van mensen die met de hulpverlening in bovengenoemde zin te **maken** hebben. Wij zien dat graag als een **zinvol** effect van **De zonde uit Beeld**. Wanneer Kars **meent** voor de betekenis van dit boek 'meer een plaats in **ons** denken als leden van de gemeente dan als **hulpverle**



ners' te **zien**, klopt dat met **onze** opzet. **Ais** tussen die twee maar geen waterdichte schotten worden aangebracht!

Lezers als degenen die reageerden, hebben we dus stellig op het **oog** gehad. **De** vragen die zij aan ons **stellen zijn in zekere zin daarom ook vragen die** wij bij hen hebben willen oproepen. **Geertsema heeft de** wenselijkheid van een discussie tussen **psychologie** en geloof, **c.q.** psychologie en **theologie**, aan de orde gesteld. **Ook** in de andere bijdragen **klinkt een soortgelijk** verlangen door. Dat is een stevige stap verder dan **waar** wij met deze **publicatie** op uit waren. Het **belang** ervan erkennen wij zeker. Er is de 'problematiek' van de **vragen** zoals **die** vanuit de **hulpverleningssector** plegen te worden gesteld, die in mindere en niet zelden in meerdere mate ingegeven worden door **gehanteerde hulpverleningsmodellen** (stoelend op een mensbeeld dat aan het christelijk geloof **vreemd** is). Er is **zoiets** als een kloof tussen het **bijbelse** spreken over schuld en **verlossing**, en het in de wereld **rondom** ons gehanteerde schuldgevoel. **Hoogland** geeft dat **ook** duidelijk **aan**.

Bij de vragen die **rondom die** 'kloof' aan ons **worden** gericht, moet **o.i. bedacht worden dat in De zonde uit** beeld wel impliciet vragen naar het veld van de **hulpverlening** gericht worden. We bedoelen: **zoals de zonde** (met de genade!) vanuit de Schrift en vanuit de Reformatie aan de **CL** wordt gesteld, **gaat** het om het evangelie dat niet naar de mens is. En toch is dat evangelie relevant, ook voor de mens die **ingekaderd** is in het moderne levensgevoel. **Ten** diepste is ook voor onszelf **alleen** capitulatie voor de Here **God** en zijn **Woord** de **manier om** daar **recht aan te** doen. En dat vindt **niet** plaats op **basis van door ons ontwikkelde theorieën**. In die zin is ons boek een **gelovig boek**. We hebben recht **wil**len doen aan wat de **Here** zegt, **ook** als de **aannemelijkheid** daarvan door ons **redenerenderwijs** niet

echt bevorderd **kan** worden. De relevantie van wat daarbij op ons **aller** tafel ligt – en zo hebben we het willen presenteren – **gaat** ook de mens van vandaag aan, **Wanneer** dat **moeilijkheden** oproept bij **hulp** verleners en anderen, zullen noch zij noch wij die kunnen gladstrijken. Maar **de relevantie van** datgene wat de Here **God** **hiermee** in ons leven aan de **orde stelt**, zullen zij **toch** evenmin als wij **willen negeren**! Wat dat **betreft** hebben de bijdragen van **Geertsema en Hoogland ons** wat teleurgesteld. Waar die relevantie **erkend** wordt, willen we zeker meedenken. **Kars** heeft gezegd **te beseffen** dat dit een **zaak van lange adem** zal zijn. **Hij** heeft **ongetwijfeld** gelijk.

Vertrouwensvolle dialoog

We mogen uitgaan van een **vertrouwensvolle** dialoog tussen theologen en hulpverleners. Mede daarom stelt **bepaalde** kritiek ons **teleur**. Zo citeert Geertsema uit ons **boek** (p. 55): 'En als wij **degenen** die **ons** iets schuldig zijn niet **zouden** willen vergeven, **moeten** we maar niet denken dat God ons wel zal vergeven'. Aansluitend haalt hij **het voorbeeld** aan van een **gelovig incestslachtoffer** dat niet vergeven kan en **zegt: 'Arm gelovig incestslachtoffer, denk ik dan. Arme mens** wiens leven verwoest is door een **opvoeding** in sadisme... **sommige** mensen zijn door medemensen zo **gedeukt** en beschadigd, **dat** zij niet **kunnen** vergeven'. Daarna haalt hij uit het boek een gedeelte **naar voren** (p. 60), **waar** een relatie **wordt gelegd** tussen **schuldbelijdenis** en vergeving enerzijds en niet vrolijk zijn, niet **rustig zijn** anderzijds. Rusten in de vergeving lost niet alle **emotionele** en sociale problemen op, maar het geeft wel een grondhouding **waardoor** het leven kan **opbloeien**. Geertsema **reageert** daarop dan als volgt: 'Maar je zal maar je leven lang **psychiatrisch** ziekenhuis in, psychiatrisch ziekenhuis uit gaan. Ik begrijp de intentie van de **schrijver** wel en waardeer die ook, **maar in een boek wat zich wil rich-**

ten op mensen met psychische **moeiten** en schuldgevoelens was een **zorgvuldiger gesprek mogelijk geweest**', Voor een **deel wrekt** zich hier de te **smalle opvatting** van de **doelgroepbepaling**. Op dat te **smalle spoor** wordt vervolgens een extreem voorbeeld aangevoerd van **zware** psychologische **moeiten**. Het gaat om een **dermate ontregeling** van het psychisch evenwicht, dat er sprake is van **zware zingevingsproblematiek**. Er is geworsteld, **men** wilde **voldoen aan de vergevingseis**, maar als gevolg van psychische **destructie** is de **incest-gelovige** tot vergeven onmachtig. De bijdrage waarop **Geertsema** **doelt** – gewijd aan Luthers ontdekking van het **wonder** van de vergeving – had echter geen bijzondere **psychiatrische** problematiek op het oog. Daarin werd een algemeen geldende normatieve uitspraak **gedaan** met het **oog** op onze (!) **geringe** bereidheid tot verzoening. **Ook** de context van de uitspraak **mag niet** worden veronachtzaamd: 'En als wij **degenen** die **ons** iets schuldig zijn **niet zouden** willen **vergeven**, moeten we maar niet denken dat **God** ons wel zal vergeven. Doordat we dit beseffen, **komt** onze onderlinge omgang in een heel **bijzonder** licht te stam. We beledigen onze hemelse Vader, als **we** tot Hem **komen** om genade en op hetzelfde **moment hardvochtig** zijn of de **ander ongevoelig benaderen** met woorden of daden'. In bredere context (p. 54) werd er nog bij **gezegd**, dat deze eis – niet de bedoeling **heeft ons** vertwijfeld te maken. De maat waarin God vergeeft **hangt** gelukkig niet af van onze bereidheid tot vergeven. Maar zelfs in het aangevoerde psychologische model, **afkomstig** uit zo'n **destructieve grenssituatie**, kan de genoemde **universele gezindheidsnorm** niet op non-actief worden gesteld. Ook bij het voorbeeld van de incest-gelovige blijft het **werken** aan de vereiste grondhouding overeind. Deze wil wel **vergeven**, maar kan het **niet**. Niet willen is wat anders dan

niet kunnen. Er is geen onwil in **geding**, maar **onmacht**. Doorslaggevend is de richting, de weg die iemand op wil. Brengt een incestueuze achtergrond falende ervaring op het punt van vergeven mee, dan zuilen God én de pastor deze verdrietige worsteling zeker een plaats geven. **Temidden** van psychische **verwoesting** mag dan Gods barmhartigheid **stralen**. Daarom stelt het **teleur** dat er gesproken wordt in de trant van 'arm incestslachtoffer, denk ik dan' of 'je zal maar je leven lang psychiatrisch **ziekenhuis** in, psychiatrisch **ziekenhuis uit** gaan'. Een dergelijk beroep van de hulpverlener op mededogen van de theoloog voor de **psychiatrische** geloofsgenoot is bedenkelijk **suggestief**. Alsof in **zulke** situaties geen barmhartig, pastoraal **geweten** aanwezig zou zijn. Dergelijk **spreken** bevordert geen **vertrouwensvolle dialoog**.

Gods openbaring en het moderne levensgevoel

De ondertitel van De **zonde uit** beeld ('Bijbels schuldbesef en modern levensgevoel') heeft veel losgemaakt. Meer dan wij ons, toen wij instemden met deze titel voor het project van deze bundel, hebben gerealiseerd. Toch hebben wij er geen spijt van het zo te hebben gesteld, ook al **keert een** deel van de uitdaging die erin gelegen is weer naar onszelf terug, **zelfs in** een mate dat enkele scribenten (Runhaar, Geertsema) **teleurgesteld** werden in hun **verwachting een beschrijving** en analyse van het **moderne levensgevoel** in dit **boek** te zullen vinden. Hoogland ziet daarin zelfs een gereformeerde trek: een zo consequent uitgaan van de openbaring van God, dat er voor de analyse van de **praktijk waarin** die openbaring terecht komt bijna **geen** plaats meer over is. Hij meent daarin een **zwakheid** van de gereformeerde visie op de verhouding van openbaring en ervaring te kunnen aanwijzen. Zijn opmerkingen zetten ons aan het denken, maar we herkennen ons er toch niet in. Dat **kant o.i.**

door het beeld dat hij tekent van het gereformeerde denkpatroon, als een denken dat zich afspeelt tussen de **twee** polen van norm en feit. De openbaring is de **norm**. De feiten hebben zich daar maar aan te **conformer**en. Zo leest hij wat in De **zonde uit** beeld is geschreven over de noodzaak van zondekennis, over schuldbesef als behorend bij het heil, als de 'objectieve' norm, die aan de wereld wordt voorgehouden. Het woord 'objectiviteit' heeft hij nodig voor zijn tekening van dit gereformeerde model. Hij heeft het echter niet als een **kenmerk** woord aan een van de artikelen in De **zonde uit** beeld kunnen ontleenen.

De wijze waarop naar onze overtuiging de kennis van zonde en schuld aan de orde moet komen, en waarop in diverse delen van onze bundel daarover geschreven is, gaat dieper. Hoogland gaat voorbij aan het werk van de Heilige Geest als Degene die het Woord tot leven doet komen in een mensenhart. Dat gaat een schema als 'objectief-subjectief' te boven. De realiteit van de zonde als schuld tegenover God wordt in het Woord van God op een veel levender manier aan & orde gesteld door de levende God. Het gaat immers ook in op de kennis van schuld om het kennen van Hem.

We zouden daarom willen zeggen, dat ons boek een boek is over de kennis van de levende God. Die kennis bestaat niet zonder het aspect van zonde en genade. Dat is geen kwestie van erkenning van een objectieve norm zonder meer, maar geloofskennis van de Here God Zelf. Dat besef zit wel in het boek. De reactie van Hoogland gaat daaraan voorbij. Daarom hebben we moeite ons in zijn opmerkingen te herkennen. Met een voorbeeld is dit wellicht nog duidelijker te maken.

Hoogland schrijft: 'Vanuit de norm van de gezaghebbende tekst (de Bijbel) dient de mens tot waarachtig schuldbesef te komen. De mens moet worden opgeroepen zich te bekeren van zijn vervlakte, horizon-

talistische schuldbesef (aldus Velema)'. Deze weergave is in zijn reductie een **missie** van de clou van de intentie, niet slechts van Velema, maar ook van de andere auteurs. De werkelijkheid van de stem van de levende God die klinkt tot de wereld is vervluchtigd tot een 'moeten' volgens een norm'. De **schuldproblematiek** wordt gereduceerd tot een morele: 'de mens behoort een ander schuldbesef te hebben dan hij heeft'. De religieuze ontmoeting met God in zijn Woord is echter wezenlijk iets anders dan dit morele 'du sollst'-verhaal.

Daarmee berust ook wat Hoogland schrijft over de 'verdienstelijkheid' van het schuldbesef op een **misverstaan** van de artikelen van Van der Pol en Kamphuis. Wanneer **bezwaar** gemaakt wordt tegen de voorstelling van schuldbesef als voorwaarde, zou dat bezwaar zich ook kunnen richten tegen een bijbelwoord als 'Indien wij onze misdaden belijden' in 1 Johannes 1:9. Schuldbesef is inderdaad niet hetzelfde als schuldgevoel. Het is stellig nuttig daar nog een keer de nadruk op te leggen. In de theologie van de Reformatie is schuldbesef de religieuze erkenning van werkelijke schuld, en niet een psychologisch begrip. In de psychologische benadering ligt ongetwijfeld een probleem, wanneer men zich met schuldgevoelens bezighoudt los van de vraag naar de werkelijkheid van de schuld tegenover God. Die werkelijkheid staat in de bundel juist voortdurend voor de aandacht. Vanuit de werkelijke kennis van de God en Vader van onze Here Jezus Christus. Vanuit die kennis is ons volkomen duidelijk, dat schuldbesef geen verdienstelijke voorwaarde is, maar vrucht van ontvangen genade. En vanuit die kennis kunnen wij toch spreken over de noodzaak van schuldbesef.

Tenslotte

Wij veroorloven ons een laatste opmerking. In de bundel hebben we als theoloog ons bezig gehouden



met het luisteren naar de Schrift, en met de manier waarop de kerk in de loop der tijden daarnaar heeft geluisterd, en ook nog een beetje met de manier waarop aan de betekenis van deze bijbelse noties tekort is gedaan of kan worden gedaan. We hebben in ons boek geschreven over ervaringen die meekomen met bijbelse kernwoorden als zonde, oordeel, hel, genade, vergeving, verlossing en aanvechting. De waarde daarvan mag niet zoekraken in onze tijd. Met het oog daarop hebben we een bijbels geïnspireerde en gemotiveerde traditie in het daglicht gesteld. Niet om het verleden te restaureren. Dat zou een steriele en nostalgische bezigheid zijn. Het ging ons erom, de erin verwoorde geloofservaring zelf weer door te maken.

Ons boek is zeker niet het laatste woord terzake. Dat daar verder mee gewerkt moet worden is ons volkomen duidelijk. De uitdagingen bevinden zich op alle vlakken van de moderne maatschappij. We kunnen als theoloog niet op de stoel van de medicus, de psycholoog, de psychiater of op die van nog andere hulpverleners gaan zitten. De antwoorden zullen door vakspecialisten doordacht en opnieuw geformuleerd moeten worden, rekening houdend met de context van de hedendaagse maatschappelijke situatie. De diverse sectoren van de samenleving hebben een eigen taal ontwikkeld, een eigen dynamiek en eigen waarden. Maximale autonomie of zelfbeschikking van de individuele leden lijkt de belangrijkste gemeenschappelijke waarde. Dat dominante 'geloof' beïnvloedt alle leden van de samenleving, ook onszelf. Aan dit zelfverstaan van de huidige maatschappij zullen we ons niet mogen overgeven. We hopen dat christenen uit het veld moed en hoop putten om in de diverse deelsferen verder te bouwen, in bereidheid tot luisteren naar Gods Woord. Het gaat erom onze gemeenschappelijke oriëntatie inzake bijbelse normen en waarden op de diverse deel-

gebieden adequaat te ontsluiten. Dat kan alleen als de relevantie, niet van wat wij hebben geschreven, maar van wat de Here God in zijn Woord zegt, zowel in de kerk als op die terreinen in de samenleving waar met mensen wordt gewerkt, voor ons allen vaststaat.

J.W. Maris
F. van der Pol

ER BLIJFT HUISWERK OVER

In een kort naschrift wil ik een voorlopige afsluiting van de discussie geven. Het is prettig dat een aantal opmerkingen over en weer gemaakt konden worden. Blijkens de bovenstaande reactie levert dat genoeg aanknopingspunten op voor verder denkwerk. Het gaat me er nu niet om alle facetten van de gedachtenwisseling te evalueren. Liever wil ik er één element uittichten dat naar mijn indruk de meeste aandacht naar zich toetroekt.

Een kloof

Ik bedoel daarmee de kloof die kennelijk alle deelnemers aan de discussie wel constateren. Maris en Van der Pol noemen dat de kloof 'tussen het bijbelse spreken over schuld en verlossing en het in de wereld rondom ons gehanteerde schuldgevoel'. Het was logisch dat die kloof veel aandacht kreeg. De ondertitel van het boek vroeg erom. Maar het boek zelf maakte het programma van die ondertitel niet waar. Dat maakt de teleurstelling bij sommige auteurs in het themanummer wel begrijpelijk. Tegelijk valt het op, dat Maris en Van der Pol op hun beurt weer teleurgesteld zijn over de manier waarop dat ter sprake gebracht wordt. Mijns inziens is die wederzijdse teleurstelling een duidelijke illustratie van de gesignaleerde kloof. Ik denk ook, dat op dit punt het belangrijkste huiswerk overblijft uit de gevoerde discussie.

Communicatiestoornis

Ik wil kort proberen aan te geven, waar m.i. een belangrijk punt van

communicatiestoornis aanwezig is. Het is naar mijn overtuiging n.l. inderdaad letterlijk een kwestie van storing in de communicatie. Aan de ene kant zien we theologen, die een belangrijk thema aansnijden, dat niet spoort met het moderne levensgevoel. Het valt op, dat Maris en Van der Pol er de nadruk op leggen, dat het thema relevant is. Natuurlijk is het thema relevant, omdat God het ons meegeeft. Maar aan de andere kant is er het moderne levensgevoel dat vanuit zichzelf weinig feeling heeft voor zo'n door en door bijbels thema. De vraag is dus, hoe je de relevantie van zo'n thema aangeeft. Je zult niet kunnen volstaan met het poneren van de relevantie. Wie echt wil communiceren, moet de ander serieus nemen. Dat betekent dat een theoloog die de relevantie van bijbels schuldbesef *in deze tijd* wil laten zien, grondig zal moeten ingaan op het wezen van het moderne levensgevoel. Blijft dat achterwege, dan zal de communicatie gefrustreerd worden. En in zekere zin is dat bij de huidige discussie ook gebeurd. Dat was b.v. m'n eigen kritische kanttekening bij het artikel van Van 't Spijker in de bundel. Zijn weergave van de bezinning op zelfonderzoek in de traditie gaat er eenzijdig van uit dat die traditie onveranderd relevant is. In *dat* kader lijkt me een typering als 'objectief' toch niet uit de lucht gegrepen. Mijns inziens zit een belangrijk element van deze storing in het begrip 'ervaring'. Maris en Van der Pol geven in feite aan, dat zij dat begrip hanteren als ervaring *binnen de gelovige omgang met God*. Maar daar zit nu juist het probleem. Voor veel moderne mensen is ervaring veel meer iets dat haaks staat op geloven. In onze tijd is geloven iets dat naar de privé-sfeer verbannen is. De ervaring in het moderne levensgevoel is daarom een gebeuren, waar God vreemd aan is. *En dat is een probleem waar steeds meer kerkmensen mee te maken krijgen*. Zij ademen dat

moderne levensgevoel in van minuut tot Minuut. Dat tekent nu juist de vervreemding t.o.v. de traditie.

Een theoloog die vervolgens een bijbels thema aan de orde stelt, zal dus meer moeten doen dan bij voorbaat de erkenning te vragen, dat dit een relevant thema is. Hij zal de relevantie ervan in & huidige situatie moeten aangeven. In dat kader vind ik het tekenend dat de auteurs van de bundel zich kennelijk niet voldoende realiseerden wat ze losmaakten door de thematische probleemstelling in hun ondertitel. Dat tekent de storing als een communicatieprobleem.

Blijvende opgave

Ik constateer dat er een duidelijke opgave blijft liggen voor de toekomst. De huidige gedachtenwisseling bracht een kloof aan het licht. Wederzijds werd die kloof gevoeld. Het is belangrijk dat er bruggen over die kloof geslagen worden. Mijns inziens gaf de discussie tot nu toe, naast teleurstelling op dat punt, ook reden tot perspectief. Maris en Van der Pol geven duidelijk aan dat de reacties hen aan het denken gezet hebben. Dat is belangrijk. Want wil theologie echt eigentijds zijn, dan zal ze ook een eigentijds probleembewustzijn moeten ontwikkelen. Gebeurt dat niet, dan zullen we gauw uitgepraat zijn. Juist op dit punt ligt dus nog een belangrijke opgave voor ons. Van daar dat deze afsluiting van de discussie voorlopig heet.

Petrus Plancius en de innerlijkheid

Priester en kunsthistoricus Antoine Bodar hield voor de Rooms-Katholieke Adelbertvereniging een lezing over *Nieuwe innerlijkheid*. In die kring had hij moeite zijn visie daarover te laten landen, zoals hij in Trouw van 15 april schreef. Dit in tegenstelling tot zijn ervaringen met de Gereformeerde Studentenvereniging Petrus Plancius in Amsterdam, waar hij zich ondanks zijn katholieke dialect zeer thuis voelde:

Onlangs hield ik een lezing over religie en kunst voor Petrus Plancius, de Gereformeerde Studentenvereniging Amsterdam, in de Tituskapel aan het Overtoomse Veld. Jongelieden, gereformeerd vrijgemaakt, van de beide hoofdstedelijke universiteiten, aangevuld met leden van hun Rotterdamse zustervereniging. Tevoren had de abactis mij ter bevestiging van de uitnodiging geschreven: 'Opgegroeid in de rechte lijn van Johannes Calvijn neigt een gereformeerde niet licht naar het devote, buigt hij zich moeizaam voor het gewijde, overstemt de calvinist met zijn gedraaf en bedrijvigheid maar al te gemakkelijk de stilte'. Wat voor een vergadering zou het worden? Ik wachtte af. Ter opening van de bijeenkomst zongen de studenten de verzen 1 en 4 van Psalm 62. Nadien las de praeses voor uit het boek Prediker: 'Wees niet te snel met uw mond, en uw hart haaste niet een woord voort te brengen voor Gods aangezicht; want God is in den hemel, en gij zijt op de aarde; daarom laat uw woorden weinig zijn'. Daarop sprak hij een kort geïmproviseerd gebed. Ik aanvaardde beschroomd

meegelezen

het woord en verontschuldigde mij dat ik van de taal van het christendom het dialect van de katholiek zou spreken. Het werd een blijmoedig samenzijn. Vooral in de gedachtenwisseling ervoer ik hoe gaarne ik bij hen was. Wij deelden het besef van de liefdevolle God, de onbekommerde geborgenheid in Zijn hand, de gemeenschappelijke gerichtheid op de Eeuwige. En dat alles zonder schaamte en zonder verlegenheid, natuurlijk en vrij.